

ΟΙ ΔΥΟ ΕΜΜΕΤΡΕΣ ΜΟΝΩΔΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στή μνήμη
τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἀνάμεσα στις Μονωδίες, πού ἔχουμε γιά τήν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στά 1430, ὑπάρχουν καί δυό ἔμμετρες πού πρωτοδημοσίεψε ὁ Σπ. Π. Λάμπρος¹. Ἐπειδή τίς Μονωδίες αὐτές τίς βρίσκουμε σάν ἀθεντικά κείμενα στή σχετική βιβλιογραφία, νομίζω πὼς εἶναι ἀνάγκη νά τίς ἀναλύσουμε, γιά νά ἰδοῦμε, ποιά σχέση ἔχουν μεταξύ τους καί τί προσφέρει ἡ καθεμιά τους στήν ἄλωση αὐτή, καί νά τίς τοποθετήσουμε στή σωστή τους βάση. Ἡ μελέτη τους θ' ἀπαλλάξει ἀκόμα τοὺς ἱστορικοὺς ἀπ' τὸν πειρασμὸ κι ἀπ' τὸ μάταιο κόπο πὼς μποροῦν νά βροῦν σ' αὐτές καινούρια στοιχεῖα, σχετικά μὲ τὸ γεγονὸς αὐτό.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Λάμπρος στήν εἰσαγωγή του γιά τήν ἔκδοση τῶν κειμένων τους, προσπάθησε νά τίς σχολιάσει καί νά τίς τοποθετήσει ἱστορικά. Ὅμως οὔτε τὸν ἀπαραίτητο καιρὸ εἶχε ἴσως, γιά νά τίς μελετήσει προσεκτικότερα, μὰ οὔτε καί τήν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ὑπόψη του μὲ ὅλα της τὰ καθέκαστα.

Στήν ἔρευνά μας αὐτή, γιά λόγους πού θά τοὺς δῆ ὁ ἀναγνώστης λίγο παρακάτω, ξεκινοῦμε ἀπ' τὴ δευτέρα Μονωδία κι ἔτσι ἀλλάζει ἡ σειρά, πού τίς δημοσιεύει ὁ Λάμπρος, ὥστε ἀπὸ δῶ καί πέρα ἡ δευτέρα νά εἶναι πρώτη κι ἡ πρώτη δευτέρα.

Α'. Η ΠΡΩΤΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κώδικας. Τὴν πρώτη ἀπ' αὐτές τίς δυό Μονωδίες μὲ τὴν ἐπιγραφή «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», ἀπὸ 227 στίχους σὲ δαχτυλικὸ ἑξάμετρο, τὴ βρίσκουμε στήν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Νεάπολης μὲ ἀριθμ. Ἑλλην. κώδ. Π-Ε-18 καί πιάνει τὰ φύλλα 3α-6β. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο, εἶναι γραμμένος τὸ 15ο αἶώνα².

2. Ὁ συγγραφέας. Ὁ Λάμπρος παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἕναν

1. Σπ. Π. Λάμπρου, Τρεῖς ἀνέκδοτοι Μονωδία εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, «Νέος Ἑλληνισμῶν», 5 (1908), σ. 369-391.

2. Λάμπρου, ἑ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

Προσφωνηματικὸ Λόγο «εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον» ἐνὸς Ἰωσήφ, ποὺ εἶναι στὸν ἴδιο κώδικα μὲ τὴ Μονωδία, διατυπώνει, μὲ κάποια δισταχτικότητα ὅμως, τὴ γνώμη πὼς ἴσως κι ἄλλα ἔργα αὐτοῦ τοῦ κώδικα νά ναι τοῦ ἴδιου Ἰωσήφ. Ὅμως ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰωσήφ δὲν ξέρουμε¹. Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε μὲ βεβαιότητα εἶναι πὼς κι αὐτὴ ἡ Μονωδία εἶναι, σὰν τόσες ἄλλες Μονωδίες καὶ θρήνους τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνώδυμη. Γι' αὐτὸ κι ὅλες τους εἶναι γραμμένες πάνω στὸ ἴδιο μοτίβο καὶ ποτισμένες βαθύτατα ἀπ' τὴν ἴδια νοοτροπία.

3. Περὶ ληψη τῆς Μονωδίας. Ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας θρηνεῖ τὴν πανάρχαιη καὶ τὴν πιὸ μεγάλη πολιτεία (= ἄστν, στ. 2), ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία (στ. 2-6 καὶ 136-137), μὰ ὕστερ' ἀπ' τὴ Νέα Ρώμη (στ. 7), δηλαδή ὕστερ' ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ *πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου* (στ. 11) — ἔτσι τὴ θέλει τὴν πολιτεία ὁ συνθέτης — ποτὲ ἄλλοτε δὲ δοκίμασε συμφορὰ σὰν τὴν τωρινή (στ. 11-14), ποὺ γιὰ νὰ τὴ θρηνήσουν δὲ φτάνουν οὔτε οἱ τραγικοὶ ποιητές, οὔτε ὁ Ὅμηρος (στ. 78), οὔτε ὁ Ὀρφέας, οὔτε ὁ Θάμυρης στ. (76-77).

Τὴν πολιτεία αὐτὴ *τὴ φύλαγε ὁ Ἄι-Δημήτριος* (στ. 24) *κι αὐτὸς τὴν προστάτενε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια* (στ. 24-29) *γι' αὐτὸ κι ἦταν ἄπαρτη*. Τώρα ὅμως ἀκόμα καὶ οἱ πέτρες θὰ χύσουν πικρὰ δάκρυα γιὰ τοὺς κατοίκους της, ποὺ ἄλλους τοὺς πῆραν σκλάβους καὶ τοὺς ἔστειλαν μακριά, ἄλλους τοὺς ἔβαλαν νὰ τραβοῦνε μέρα-νύχτα κουπί, ἐνῶ ἄλλοι πῆραν φαρμάκι καὶ πέθαναν (στ. 45-52).

Παρακάτω θυμᾶται τὶς ὁμορφιές τῆς πολιτείας καὶ τὶς συμφορές της, ποὺ ξεπερνοῦν καὶ τὴ Σικελικὴ βραδιά (στ. 73) καὶ βάζει αὐτὸ τὸ γεγονός, ποὺ εἶναι ἀπ' τ' ἄγραφα *λίγο ἀργότερα ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγε ὁ δεσπότης της, ὁ ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης* (στ. 95-98).

Φέρνει ἔπειτα στὸ νοῦ του τὶς συμφορές τῶν Ὀλυνθίων καὶ τῶν Φωκέων, ποὺ τοὺς βρῆκαν ἀπ' τὸ Φίλιππο (στ. 110-112), καὶ τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλώνας, ποὺ δὲ μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ μπροστὰ στὴν ὄρμη τῶν Περσῶν (στ. 130-135). Πολὺ μεγάλη βέβαια καὶ πολὺ δυνατὴ ἦτανε *κι ἡ πολιτεία τῶν Θεσσαλῶν* (Μακεδόνων), ποὺ ξεπερνοῦσε στὴ δύναμη ὅλες τὶς ἄλλες πολιτείες, μὰ εἶχε κακὸ τέλος, γιὰτὶ ἔτσι ἦτανε θέλημα Θεοῦ (στ. 136-139).

Ἀκολουθεῖ στίς γενικὲς της γραμμὲς ἡ καταστροφὴ τῆς πολιτείας μὲ

1. «..... δύναται ἴσως νὰ νομιθῆ ἔργον Ἰωσήφ τινος, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦτου ἔργον εἶναι ὁ ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι Προσφωνηματικὸς εἰς Δημήτριον Παλαιολόγον, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλα ἔργα τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τίς οὗτος ὁ Ἰωσήφ ἄγνωστος (Λάμπροϋ, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369).

τὰ βάσανα τῶν κατοίκων της (στ. 140-149 πρβ. καὶ στ. 217-222), πού ὁμοιά της ἔπαθε κάποτε καὶ ἡ Ἀθήνα μὲ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα ἀπ' τὸν Ξέρξη (στ. 150-184), καὶ συνεχίζει τὸ θρῆνο γιὰ τὸ χαμὸ τῆς πολιτείας καὶ τὶς λογιῶς - λογιῶς καταστροφές της καὶ προπάντων γιὰ τὶς καταστροφές τῶν μνημείων της (στ. 185-222), γιὰ νὰ τελειώσῃ μὲ τὴν εὐχή νὰ εἶχε γίνῃ καν' Ἀλκυόνη ἢ δύστυχη πολιτεία (στ. 227).

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν καὶ ἡ λογικὴ διάρθρωση τῆς Μονωδίας δὲν παρουσιάζει αὐστηρὴ συνέπεια. Ὁ συνθέτης δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ δώσῃ τὸ ἱστορικὸ γεγονός, ἃς εἶναι καὶ στὴν πιὸ ἀτελὴ μορφή του, κι ἐκεῖ ἀπάνω νὰ συνθέσῃ τὸ θρῆνο ἢ νὰ τὸν ἀρχίσῃ καὶ καθὼς θὰ προχωρῇ, νὰ δίνῃ κι ἕνα-ἕνα τὰ στιγμιότυπα, πού προβάλλουν ἀνάγλυφῃ τὴν ἄλωση. Τὰ βασικὰ λοιπὸν ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς Μονωδίας αὐτῆς, πού πείθουν ἀναμφισβήτητα πὼς θέμα της εἶναι ἡ ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι τ' ἀκόλουθα :

- Ἡ πολιτεία αὐτὴ
- α. εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου,
 - β. ἔχει προστάτη καὶ ὑπερασπιστὴ της τὸν Ἄι-Δημήτρη,
 - γ. ὁ τελευταῖος δεσπότης της ἦτανε ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης,
 - δ. εἶναι πούλυάνθρωπη πολιτεία τῶν Θετταλῶν (= Μακεδόνων).

Ὅλ' αὐτὰ ὅμως ἔχουν πάρα πολὺ στενὴ σχέση μονάχα μὲ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ καμιὰ ἄλλη ἐλληνικὴ πολιτεία.

Σὰν πρόσθετο βοηθητικὸ στοιχεῖο ἔρχεται τώρα καὶ ἡ ἐπιγραφή τῆς Μονωδίας, «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην», πού μπορεῖ βέβαια νά ναι τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα, δείχνει ὅμως αὐτὴ πὼς καὶ σ' αὐτὸν δημιούργησε τὴν πεποίθησιν πὼς πρόκειται γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πάλι μαζί μὲ τὸ περιεχόμενό της γενικότερα δὲν ἀφήνουν καμιὰν ἀμφιβολία πὼς ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430.

4. Πηγὲς τῆς Μονωδίας. Γιὰ τὴν ἄλωση αὐτῆ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπειδὴ ὁ συνθέτης τῆς Μονωδίας δὲν ἔχει καμιὰν ἄμεση ἐμπειρία, στηρίζεται μονάχα στὴ φήμη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴ δίνει στὴν εἰδικὴ καὶ συγκεκριμένη της μορφή, ὅπως θὰ τὴ δώσῃ ἀργότερα ὁ συνθέτης τῆς δεύτερης Μονωδίας, μὰ σὲ μιὰ μορφή φανταστικὴ, ὑποθετικὴ, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ. Κι αὐτοῦ ἔχουν τὴν αἰτία τους ἡ γενικότητα καὶ ἡ ἀοριστία πού παρουσιάζει ἡ Μονωδία στὸν ἀναγνώστη, πού δὲν ξέρει τὸ περιστατικὸ καλά, καθὼς κι ὅ,τι ἄλλο σχετίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης τῶν τελευταίων βυζαντινῶν της χρόνων.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ συνθέτης σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τῆς Μονωδίας πασκίζει νὰ σταθῇ στὸ στέρεο ἔδαφος τῆς ἱστορίας, ὅμως αὐτὸ ἔχει σχέση μὲ τὴν

προβυζαντινὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης. Μὰ καὶ τότε πέφτει σὲ βασικὰ ἱστορικὰ σφάλματα, ὅπως λόγου χάρη, ὅταν ὀνομάζη τὴ Θεσσαλονικὴ πρωτεύουσα τοῦ Φιλίππου (στ. 11) κι ἄς ἐξηγήσουμε, ὅπως θέλουμε μιὰ τέτοια ἱστορικὴ ἀνακρίβεια. Χτυπητὴ εἶναι ἡ τάση του νὰ δείξη τὴν ἀρχαιομάθειά του, κι αὐτὴ τὸν κάνει ν' ἀνακατεύη ἄσκοπα, μὰ κι ἐπιζήμια, πλῆθος εἰδωλολατρικὰ μὲ χριστιανικὰ στοιχεῖα.

5. Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ὁ συνθέτης γράφει τὴ Μονωδία του, μόλις διαδίνεται ἡ εἶδηση γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπηρεασμένος λοιπὸν ἀπ' τὴν ἄλωση κι ἀπ' τὰ διαβάσματά του γύρω ἀπ' τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία, ποὺ ἡ σπουδὴ τῆς βρισκόταν ἀκόμα στὴν πρώτη τῆς ἐξόρμηση, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ κάμη τὴ θεματογραφικὴ του ἄσκηση γύρω ἀπ' τὴν ὀμηρικὴ τεχνοτροπία γενικά.

Ὁ Λάμπρος προσπαθώντας νὰ βρῆ τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὴν ἄλωση αὐτῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ τοποθετήσῃ σωστὰ τὴν ἱστορικὴ τῆς ἀξία γράφει: «...εἶναι πολὺ μᾶλλον ἀόριστος καὶ ἐλάχιστα εἰσφέρει νέα εἰς τὰ ἤδη γνωστὰ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ἔτει 1430. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ γράψας αὐτὴν οὔτε ἐξ αὐτοψίας οὔτ' ἐκ μελέτης ἐγίνωσκε πολλὰ τινα περὶ αὐτῆς, ἡ δὲ μονωδία αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα. Ἄλλ' ὅτι καὶ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων γίνεται σαφὲς ἐκ τῶν στίχων 97-98, ἐν οἷς γίνεται ἀνασφύτως μνεῖα τοῦ κασιγνήτου τοῦ αὐτοκράτορος, ἦτοι Ἄνδρονίκου Παλαιολόγου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Η' καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ»¹. Ἡ γνώμη αὐτῆ τοῦ Λάμπρου εἶναι σωστή. Ἀκατανόητα εἶναι μονάχα ὅσα λέει γιὰ τὸ βαθμὸ τῆς συγγένειας, ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη τὸν Η' Παλαιολόγο καὶ στὸν τελευταῖο δεσπότη τῆς Θεσσαλονίκης Ἄνδρόνικο Παλαιολόγο. Ὁ Λάμπρος ἐδῶ τὸν Ἄνδρόνικο μιὰ τὸν θέλει ἀδερφὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μιὰ γιό του. Κι ὅμως, ὅπως ξέρουμε, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος εἶναι δευτέρος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Β', ἐνῶ ὁ Ἄνδρόνικος τρίτος γιὸς του. Ὁ Ἄνδρόνικος αὐτὸς δηλαδὴ εἶναι ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννου τοῦ Η' κι ὄχι γιὸς του, ὅπως τὸν θέλει ὁ Λάμπρος, μὰ οὔτε κι ἀδερφὸς τοῦ Μανουὴλ, ἀφοῦ κι ὁ Ἰωάννης κι ὁ Ἄνδρόνικος εἶναι ἀδέρφια καὶ παιδιά τοῦ Μανουὴλ Β'².

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 370-371.

2. Φραντζήζ, ἔκδ. Παπαδοπούλου, σ. 70, στ. 14-17 καὶ σ. 125, στ. 1-2. ἔκδ. Βόννης, σ. 65, στ. 14-18 καὶ σ. 122, στ. 2-3. Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Darkó, τ. 1, σ. 192, στ. 13 καὶ σ. 193, στ. 3-4. ἔκδ. Βόννης, σ. 205, στ. 6 καὶ 20. Δούκας, ἔκδ. Grecu, σ. 175, στ. 2-3 καὶ σ. 247, στ. 6-8. ἔκδ. Βόννης, σ. 133, στ. 21-22, σ. 134, στ. 5-6 καὶ σ. 197, στ. 1-4.

6. Ἡ ἀξία τῆς Μονωδίας. Ἡ πρώτη Μονωδία παρουσιάζει μιὰ γενικότητα στοῦ περιεχομένου της, γιατί τῆς λείπει ἡ ἱστορική βάση. Μιλάει βέβαια γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὴν ἄλωση αὐτὴ ὁ συνθέτης οὔτε τὴν εἶδε οὔτε ἄκουσε ἀπὸ κάποιον νὰ τοῦ τὴ διηγέται. Ἄκουσε μονάχα πὼς ἔπεσε ἡ Θεσσαλονίκη στοὺς Τούρκους. Αὐτὸ πάλι χωρὶς ἄλλο θὰ τόχη μάθει ἀπ' τοὺς Βενετσιάνους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐνδιαφέρονταν ἄμεσα γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη κι οἱ δικοὶ τους διοικητὲς τῆς Εὐβοίας ἔστειλαν τὴ γνωστὴ μας ἔκθεση¹ μὲ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ συνθέτης της δὲν ἔχει ἱστορική βάση, ποὺ νὰ στηρίξει τὴν Μονωδία του, ἀφήνει τὴν φαντασία του νὰ τρέχει ἀδέσποτη στὸν κόσμον τοῦ παρελθόντος, νὰ κορφολογῆ ὀνόματα ἀπ' τὴ μυθολογία, χωρὶς νὰ ἔχουν συχνὰ καμιὰ σχέση μὲ τὸ θέμα του, καὶ ν' ἀναζητᾶ στὴν ἱστορία περιστατικά, ποὺ νὰ στηρίξει τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως μπορούσε νὰ τὶς φανταστῆ αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια γενικότερα τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Μονωδία του δὲ θυμίζει ἀμέσως τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1430.

Ἐξάλλου, μιὰ κι ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς του εἶναι ἡ θεματογραφικὴ ἄσκηση — «ἀπλοῦν στιχουργικὸν γύμνασμα» τὸ θέλει ὁ Λάμπρος — ὅπως εἶδαμε, δὲν ἐνδιαφερόταν οὔτε γιὰ τὶς ἱστορικὲς πηγὲς του οὔτε γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητά του.

Ἡ Μονωδία του ὥστόσο μ' ὅλες τὶς γλωσσικὲς, τὶς μετρικὲς καὶ τὶς ἄλλες τεχνικὲς ἀτέλειές της καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ σχέση της μὲ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι πολὺ ρηχὴ, ἔχει τὴν πρωτοτυπία της. Γιατὶ ὁ συνθέτης μὲ τὴ μὀρφωση ποὺ διαθέτει καὶ μὲ τὶς φτωχὲς ἱστορικὲς γνώσεις γιὰ τὸ θέμα του προσπαθεῖ νὰ συνθέσῃ μιὰ Μονωδία μὲ σύγχρονο περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀμηρικὴ τεχντροπία.

Β'. Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

1. Ὁ κώδικας. Ἡ δευτέρη Μονωδία μὲ τὴν ἐπιγραφή «Μονωδία εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν διὰ στίχων² ἡρωικῶν» ἀπὸ 338 ἐξάμετρους στίχους βρίσκεται στὴν Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Καΐρου μὲ ἀριθμ. κώδ. 35 καὶ πιάνει τὰ φύλλα 180α-186α. Ὁ κώδικας, κατὰ τὸ Λάμπρο³, εἶναι γραμμένος στοῦ 15ο αἴωνα.

1. Βλ. τὴ σχετικὴ ἔκθεση στοῦ Κ. Δ. Μέρτζιο, *Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας*, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 90-92.

2. Ὁ Λάμπρος, ἐνῶ στὴν ἐπιγραφή τῆς Μονωδίας μεταχειρίζεται τὴ λέξη στίχων, στὴν εἰσαγωγή του μεταχειρίζεται τὴ λέξη μέτρον, ὅσες φορὲς χρειάστηκε νὰ τὴ μεταχειριστῆ.

3. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

2. Ὁ σ υ γ γ ρ α φ έ α ς. Ποιός εἶναι ὁ συνθέτης κι αὐτῆς τῆς Μονωδίας, δὲν ξέρομε. Εἶναι κι αὐτὴ σὰν τόσα ἄλλα βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ποὺ τὰ γράφουν ἀνώνυμα, ἀφοῦ στὴ μεσαιωνικὴ κοινωνία τὸ ὄνομα, ὅταν κιόλας δὲν ἦταν ἀπὸ τζάκι, δὲν εἶχε καμιὰν ἀξία. Ὁ συνθέτης πρέπει νὰ εἶναι κάποιος Ἑλληνόπουλο, ποὺ φεύγοντας ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, λίγο πρὶν πέση ἢ Πόλη ἢ καὶ ἀμέσως ὕστερ' ἀπ' τὸ πέσιμό της, ἔφτασε πρόσφυγας, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, στὴ φιλόξενη Ἰταλία, ὅπου βρῆκε στοργικὸ καταφύγιο. Ἐδῶ λοιπὸν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ σπουδάσῃ τὴ λογοτεχνία τῶν προγόνων του, ἀφοῦ τὴ σπουδαζαν τόσοι ἄλλοι ξένοι. Δὲ μπορούμε ὁμως νὰ πιστέψουμε πὼς εἶναι Θεσσαλονικιός, γιατί τότε τὸ ἐνδιαφέρον του θὰ ἦτανε πιὸ ζωηρὸ καὶ θάθελε νὰ πῆ περισσότερα καὶ πιὸ συγκεκριμένα γιὰ τὴ συμφορὰ αὐτῆς τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

3. Π ε ρ ί λ η ψ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Ἡ μονωδία ἀρχίζει μὲ τὸ θρῆνο γιὰ τὴν πιὸ ὁμορφὴ καὶ τὴν πρώτη πολιτεία, ἀλλ' ὕστερ' ἀπ' τὴν Πόλη, ποὺ χάθηκε καὶ ποὺ τὴ συμφορὰ της δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὴ θρηνήσῃ οὔτε ὁ καλύτερος τραγουδιστῆς τῆς ἀρχαιότητος (στ. 1-10). Συγκρίνοντας ἔπειτα τὴν συμφορὰ της μὲ τὴ συμφορὰ τῆς Θήβας ἀπ' τὸ Μεγαλέξανδρο (στ. 11-18) συνεχίζει μὲ τὸ θρῆνο (στ. 19-43) γιὰ νὰ θυμηθῇ τὴ συμφορὰ τῆς Ἱερικῶς (στ. 44-54). Θυμᾶται ὕστερα πὼς τὴν πολιτεία αὐτὴ τὴν ὑπερασπιζόταν παλαιότερα ὁ Ἅι-Δημήτρης καὶ γι' αὐτὸ ἦτανε τότες ἄπαρτη, μὰ τώρα ἔπεσε ἀπ' τὶς ἀμαρτίες τῶν κατοίκων της (στ. 55-66) καὶ δίνει μιὰ γενικὴν εἰκόνα τοῦ τί τραβήξανε αὐτοὶ πέφτοντας στὰ χέρια τῶν Τούρκων (στ. 67-83).

Ὅμως τοὺς κατοίκους της τοὺς βρῆκε παλιότερα κι ἄλλη ἀνάλογη συμφορὰ, ὅταν τὴν πῆραν οἱ Σαρακηνοὶ κουρσάροι, ποὺ, ἀφοῦ τὴν διαγούμισαν, ἔσφαξαν ὅλους τοὺς ἠλικιωμένους κι ἄρρωστους, πῆραν σκλάβους ὅλους τοὺς νέους καὶ τὶς νέες, τοὺς φόρτωσαν στὶς φελοῦκες τους, ἔβαλαν φωτιά στὴν πολιτεία καὶ ξεκίνησαν ἀφήνοντας πίσω τους ἓνα θέαμα σπαραχτικὸ (στ. 83-111).

Ξαναγυρίζει πάλι στὸ θρῆνο γιὰ τὴν τωρινὴ συμφορὰ τῆς πολιτείας κι ἀπ' τὸ στίχο 131 τὴν περιορίζει στὴν πολιορκία της. Τὴν τρίτη μέρα κιόλας, λέει ὁ συνθέτης, μόλις ἄρχισε ἡ πολιορκία (στ. 155), ἡ πολιτεία πέφτει κι οἱ ἐχθροὶ σὰ σμᾶρι ἀρχίζουν νὰ τρέχουν μέσα στοὺς δρόμους καὶ νὰ τὴ διαγουμίζουν. Δίνει ἓνα γενικὸ στιγμιότυπο ἀπ' τὴ συμφορὰ τῶν κατοίκων της καὶ φτάνει ὡς τὸ σημεῖο, ποὺ οἱ ἐχθροὶ ἀρχίζουν ν' ἀνοίγουν τοὺς τάφους καὶ νὰ γκρεμίζουν τοὺς ναοὺς, γιὰ νὰ βροῦνε κρυμμένους θησαυροὺς (στ. 188).

Κάποτε — θυμᾶται ὁ συνθέτης — κι ὁ Συναχειρῆμ πῆγε νὰ πάρῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀναγκάστηκε ὁμως νὰ γυρίσῃ πίσω μὲ τὰ λίγα ἀπομεινάρια

τοῦ στρατοῦ του καταντροπιασμένος. Μὰ δὲν ἔγινε κι ἐδῶ τὸ ἴδιο (στ. 189-204). Δίνοντας μάλιστα τὴν εἰκόνα τοῦ μακελιοῦ, ποὺ ἔγινε μέσα στὴν πολιτεία, μεταχειρίζεται κι αὐτὸν τὸν ἴδιο ὁμηρικὸ στίχο, ποὺ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Ἄναγνώστης στὸ Χρονικὸ του :

Ἐλλώρια μὲν οἰωνοῖσι πᾶσιν ἔθεντο
κύνεσι... (στ. 210-211).

Ἄπο δῶ καὶ πέρα ἡ Μονωδία διηγίεται τὸ γεγονός, ὅπως τὸ ἐκθέτει τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἄναγνώστη μαζί μὲ τὴ Μονωδία, ποὺ βρίσκεται στὸ τέλος του. Κάποια στιγμή κιόλας ὁ συνθέτης φέρνει στὴν ἀνάμνησή του καὶ τὴ Βενετοκρατία (στ. 248-275), γιὰ νὰ συνεχίση τὸν ὕμνο γιὰ τὶς ὁμορφιὲς τῆς πολιτείας, μὰ καὶ τὸ θρήνο γιὰ τὸν ἄδικο χαμὸ τῆς. Ἄν ὅμως δὲ λήη, ποιά εἶναι ἡ πολιτεία αὐτή, δὲ δυσκολεύεται κανεὶς καὶ νὰ καταλάβῃ πὼς πρόκειται γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὸ μεγαλύτερο λοιπὸν μέρος τῆς Μονωδίας αὐτῆς μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Μονάχα ποὺ κι αὐτή, στὴ λογικὴ διάρθρωση τῶν περιστατικῶν, παρουσιάζει ἀνάλογη ἀκαταστασία μὲ τὴν πρώτη Μονωδία. Στέκομαι μονάχα σὲ δυὸ συγκεκριμένα παραδείγματα: γιὰ τὸν Ἄι-Δημήτρη μιλάει δυὸ φορές (στ. 55-65 καὶ 301-309), ἐνῶ γιὰ τὴν τύχη τῶν κατοίκων τρεῖς (στ. 67-84, 121-188 καὶ 205-334). Ἐνα ἄλλο μέρος καταγίνεται μὲ τὴν παλιότερη ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κι ἓνα τρίτο τέλος, τὸ πιὸ μικρὸ αὐτό, ἔχει στοιχεῖα ποὺ παίρνει ἀπ' τὴ μυθολογία κι ἀπ' τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὅμως γιὰ πολὺ περισσότερα πράματα θὰ φωτίσουν τὸν ἀναγνώστη οἱ συγκριτικοὶ πίνακες, ποὺ ἀκολουθοῦν.

4. Συγκριτικοὶ πίνακες

α. μὲ στοιχεῖα γλωσσικὰ

Μονωδία 1η		Μονωδία 2η	
Ἄϊδαο πυλάων	στ. 149	Πύλαις Ἄϊδαο	στ. 20
		ἔς πύλας Ἄϊδαο	στ. 277
ἄλεγεινὸν θέαμα	στ. 148	θέαμα ἄλεγεινὸν	στ. 109
		ἄλεγείω	στ. 122
... ὦ πόποι, τί δέ, οὐ πλήθη μερόπων τ' ἀχθαίρη ἀμ- πλακιῶν		ὡς καὶ ταῦτα μὲν ἔπλετο ἔνεκα ἀμ- πλακιῶν	στ. 230
ταύτη τοι θεῖον δ' ἄρ ἡμέας λι- πὼν γ' ὄντως;	στ. 32-34		
ἀμπλακία	στ. 33	ἀμπλακία	στ. 230
ἀμφιτρίτη	στ. 6, 49	ἀμφιτρίτη	στ. 246, 295

Μονωδία 1η

ἀριστεὺς δ' ὃ γε θεῖος μύστης φρου- ρὸς ταύτη	στ. 24
ἄστυ,	στ. 2, 11, 43, 65, 157
Ἄστυ Φιλίππου	στ. 11
δαίμων δ' ἄρα τις βασκίνας τοῦτό γε ρίψας	στ. 104
νόον μέντοι γε παρεόντ' οὐτ' ἔσχον γ' ὡς ἐχρῆν	στ. 105
... θεοῖο δ' ἄρα	
τὴν δ' ὥστ' ἐκπέρσαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος	στ. 138-139
ἐχθαίρω	στ. 33
διεχθαίρω	στ. 41
μεσσηγὺς	στ. 6,18
μετίει τόνδ' ἀξίως	στ. 159
νεῶν κάλλη	στ. 206
οἶδ' οἱ προώλεις πανώλεις τε	στ. 47
πύλαι	στ. 80, 149, 219
... σμῆνος βαρβάρων	στ. 30
δείλαιοι Φωκαεῖς	στ. 112
Δηλαίων τ' Ἑρρετριαίων	στ. 164
ὃ δηλαῖα πασῶν πολίων	στ. 185
ὡς ὠφελόν ἄρα	στ. 147
οὐ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ' Ὀμήρου γλῶττ' ἐξαρκείη...	στ. 8-9

Μονωδία 2η

κλέος ἀήττητον Δημητρίου	στ. 55
θεῖος Δημήτριος	στ. 309
ἄστυ, στ. 8, 29, 107, 130, 142, 222, 245	
Φιλίπποιο ἄστυ	στ. 8
Φιλίπποιο γε ἄσται	στ. 130
Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἴσπραξίς τε δικαίη/ὦν πεπαρφήκαμεν θεῖον ἐπ' ἀσύγνωστα;	στ. 65-66
ἐχθαίρω	στ. 323
μεσσηγὺς	στ. 293
ὕμνησ' ἀξίως	στ. 34
μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως	στ. 120
Τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ...	στ. 221
νηῶν ἀπείρων ἀμίμητον ιδέσθαι χρῆμα	στ. 33
νηῶν ἀγακλειτῶν πάνυ γε χαριέν- των	στ. 297
ἐξώλης προόλης τε	στ. 134
προὔκειτ' ἀλεγεινὸν παντ' ἐσόρα- μα	στ. 36
προὔκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα	στ. 80
... προὔκειντ' εἰς ἄγος...	στ. 229
πύλαι	στ. 20, 277
ᾠς σμῆνος μελισάων	στ. 158
ἢ δηλαῖα	στ. 20
ᾠς ὄφελόν γε...	στ. 20

Μονωδία 1η

Οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἢ λύρα τρα-
γωδεῖη ταυτί/μήτε Θάμυρις δ' ἄρ'
ἐξαρκεῖη . . . στ. 76-77
ἄστου γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνο-
μενάων/οἶόν τ' ἤδη γ' Εὐρώπης τε
μέγ' Ἀσιάτιδος/γαίης κάρτα πελώ-
ριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε στ. 2-4

Μονωδία 2η

Ὀρφέως ἤττηνται μουσικοῦ Θαμύ-
ριδός τε
λύρ', ἔτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμο-
νος Λεσβαίου στ. 6-7

Εὐκόλη εἶναι καὶ γιὰ τοὺς δυὸ συνθέτες ἢ ἐξύμνηση τῆς Θεσσαλονί-
κης. Σ' αὐτὸ τοὺς βοηθοῦν πολὺ καὶ τὰ παλαιότερα κείμενα, ποὺ μπορού-
σανε νὰ ἔχουν στὴ διάθεσή τους. Σημειώνω ἐδῶ τὴν ἀνάλογη φρασεολο-
γία, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ καθένας τους.

ἄγαλμα δ' ἐσταὸς πάντοσ' ἐνιδρυ-
μένον γε στ. 13
ᾠ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι
θεῖον στ. 66
πολίων ἀρίστων τήν δε στ. 101

πόλεως εὐναιομένης Θετταλῶν/ῶσ-
περ ἅπαντων πασῶν ἐκράτει πολίων
τε στ. 136-137
Θεῖον ἄγαλμ' ἄρρητον γαίης ἠὲ
θαλάττης στ. 188

ἀρίζηλον . . . ἄστου στ. 29

Ἄειθαλῆς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων
τε βρίθουσα στ. 121-122
. . . Θετταλῶν τε
πρωτίστην πόλεων στ. 131-132

ᾠ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἐρα-
τεινόν τε στ. 223

ᾠ πάρος μαρτύρων ἀγλαΐσμα θεῖον
στ. 225

Ἡρθῆς μὲν πρότερον κρείττων πο-
λίων στ. 280

Καὶ γὰρ ἔοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ
μάλα/τερπνήν, ἠδίστην ἐπιβάλλου-
σιν ὀφθαλμοῖς,/χάριν ὄσσην βρα-
βεύοντι θέσεώς τε θεωρήης/καὶ
προσέτι γ' ἀπολαύσεως.

στ. 284-287

Ἄγαλμα Θετταλῶν στ. 310

Ἄλλά, μιὰ καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀπαραίτητο φυσικὰ τοὺς εἶναι νὰ
μιλήσουν καὶ γιὰ τὸν Ἄι-Δημήτηρ. Ἔτσι τὸν θυμᾶται ὁ πρῶτος συνθέτης
(στ. 23-29), ἀλλὰ τὸν θυμᾶται κι ὁ δεύτερος δυὸ φορὲς (στ. 55-65 καὶ 301-309).

β. μὲ στοιχεῖα μυθολογικὰ

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἄϊδης	149	20, 277
Ἄλκιώνη	227	—
Ἄρης	—	110, 154
Δίκη	158	—
Ἐρκούλιος	—	305
Ἐρμῆς	—	298
Ἡλιάδες	225	—
Ἡλιος	195	—
Ἡρακλῆς	68	—
Ἡφαιστος	—	103
Ἡώς	71	—
Θάμυρις	77	6
Ἴρις	—	28
Λυκοῦργος	213	—
Μίνως	212	—
Μοῦσαι	207	187, 298
Νύμφαι	15	—
Ὀρφεὺς	76	6
Πληϊάδες	193	—
Ραδάμανθους	210	—
Σελήνη	195	—
Τέρπανδρος	—	7
Ἐΰαδες	193	—
Ὠκεανὸς	10, 198	—
Ὠρίων	194	—

γ. μὲ στοιχεῖα ἱστορικὰ

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἄγαρ	—	132, 252
Ἄδριανὸς	—	127
Ἀθηναῖ	154	—
Ἀθηναῖοι	184	—
Ἀθήνησι	73, 151, 169	242
Αἰγαῖον	156	—
Αἴγυπτος	—	87

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Ἀλέξανδρος	—	13
Ἀντωνῖνος Μάρκος	125	—
Ἀσία	—	170, 295
Ἀσιάτης	—	75
Ἀσιάτις γῆ	3-4	75
Αὐσόνιοι	—	79, 176, 242, 324
Βαβυλώνιοι	130, 151	—
Γάζα	—	312
Γεώργιος	—	93
Δαρεῖος	133	—
Δημήτριος	—	55, 309
Ἑλλάς	153, 168	293
Ἑλληνας	180, 211, 224	—
Ἑρετριεὺς	164	—
Εὐβοία πόλις	93	—
Εὐρώπη	3	2, 271, 296
Θεὸς	—	84
Θετταλοὶ	136, 168	131, 310
Θῆβαι	—	13
Θηβαῖοι	18, 167	13
Ἱεριχούντια τείχη	—	44
Ἱερουσαλήμ	—	191
Ἰησοῦς	—	45
Ἰορδάνης	—	45
Ἰσμαηλίται	—	262
Ἰσραηλίτης	—	46
Κουρήται	—	175
Κῦρος	132	—
Λάκωνες	168	—
Λατῖνοι	—	250, 260
Μακεδονία	—	129, 293
Μῆδοι	132	—
Ναζιραῖοι	—	84, 177
Ναυή	—	46
Ξέρξης	152	—
Ὀλύμπιος	—	51
Ὀλυμπος	40, 72, 197	165, 199, 288, 314
Ὀλύνθιος	111	—

	Μονωδία 1η	Μονωδία 2η
Όμηρος	8	—
Πέρσαι	132	202, 239
Περσίς γῆ	—	190
Ρωμαῖοι	98	—
Ρώμη	7	—
Σαλαμίς	174	—
Σαρακηνοί	—	87
Σεμίραμις	130	—
Σεναχηρείμ	—	189, 202
Σικελικόν πάθος	73	—
Σιών	—	119, 214
Σμύρνη	123	240
Σόλων	210	—
Τροιζήν	173	—
Φίλιππος	11, 110	8, 130
Φωκίων	112	—

Οί πίνακες αὐτοί δείχνουν τὰ κοινὰ γλωσσικά στοιχεῖα καί τοὺς κοινοὺς λεκτικούς τρόπους, καθὼς καί τὰ μυθολογικά καί ἱστορικά στοιχεῖα, πού συναντοῦμε στὶς δύο Μονωδίες κι ἐπαληθεύουν κι ἀπ' τὴ δική τους πλευρὰ τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσά τους. Ἄλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δείχνουν ἀκόμα κι ὡς ποιοῦ βαθμοῦ ὁ κάθε συνθέτης εἶναι ἀρπαγμένος ἀπ' τὴ μυθολογία ἢ ἀπ' τὴν ἱστορία καί, πέρ' ἀπ' αὐτά, τὶς πρῶτες ἐπιδράσεις καί τὴν πορεία γενικά, πού ἔχουν πάρει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ ἑλληνικὲς σπουδὲς στὴν Ἰταλία.

Ἔτσι ὁ πρῶτος συνθέτης πατάει γερὰ περισσότερο στὴ μυθολογία, ἐνῶ ὁ δεῦτερος ἀπλώνεται περισσότερο στὴν ἱστορία. Ἄλλὰ καί πάλι ὄχι μονάχα στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, μὰ καί στὴν ἱστορία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καί προπάντων στὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων (Παλαιὰ Διαθήκη). Γενικότερα οἱ πίνακες αὐτοί δείχνουν πὼς ὁ συγγραφέας, πού συναρπάζει τοὺς σπουδαστὲς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, εἶναι ὁ Όμηρος. Ἐνῶ ὅμως ὁ πρῶτος συνθέτης βρίσκεται ἀκόμα στὰ πρῶτα βήματα τῶν ὁμηρικῶν σπουδῶν του, ὁ δεῦτερος, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, πού πρέπει νὰ ἔχη γράψει τὴν Μονωδία του κάμποσα χρόνια ἀργότερα, παρουσιάζει μιὰ σημαντικὴ πρόοδο στὴ γνωριμία του μ' αὐτές.

Σημειώνουμε τὰ κυριότερα στοιχεῖα πού παίρνει ἀπ' τὴν πρώτη Μονωδία ὁ συνθέτης τῆς δευτέρης :

A'. Ήξωτερικὰ

α. Ἡ ἴδια ἐπιγραφή. Ἡ δεύτερη Μονωδία τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ τὴ συμπληρώνει μὲ τὴ φράση «διὰ μέτρων ἡρωικῶν». Καὶ οἱ δύο τοὺς ἐπιγραφὲς ὥστοςο πρέπει νά ναι κάποιου ἀντιγραφέα τοῦ κώδικα.

β. Τὸ κοινὸ μέτρο. Καὶ οἱ δύο Μονωδίες εἶναι ἔμμετρες στὸ δαχτυλικὸ ἑξάμετρο.

γ. Ἡ κοινὴ γλῶσσα. Οἱ συνθέτες στηρίζονται βέβαια στὴν ὀμηρικὴ διάλεχτο, ἀλλὰ δανεῖζονται καὶ πολλὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν ἄττικὴ καὶ τὴν κατοπινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μιλήσουν γιὰ σύγχρονά τοὺς περιστατικά. Οἱ ἴδιες λέξεις, φράσεις, ἐκφράσεις, οἱ ἴδιοι λεκτικοὶ τρόποι γενικά, ποὺ συχνὰ ὀδηγοῦν τὸ συνθέτη νὰ ἀντιγράφη κι ἀνάλογα νοήματα.

B'. Ἐσωτερικὰ

Ἡ ἄλλη ἐπιγραφή, τὸ μέτρο καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι στοιχεῖα ἑξωτερικά καὶ δείχνουν μονάχα τὴ φαινομενικὴ σχέση τῶν δύο Μονωδιῶν. Τὴ σχέση αὐτὴ, ἀκόμα στενότερη, τὴ δείχνουν προπάντων στοιχεῖα ἑσωτερικά. Καὶ τέτοια στοιχεῖα εἶναι :

α. Τὸ κοινὸ θέμα. Καὶ οἱ δύο μιλοῦν γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430. Οἱ συνθέτες μπορεῖ νὰ μὴ ἀναφέρουν πούθεν τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ μαρτυρεῖ ὅμως αὐτὸ ἢ προσεχτικὴ μελέτη τῆς πρώτης καὶ ὀλοκάθαρα τῆς δεύτερης Μονωδίας.

β. Τὰ κοινὰ μυθολογικὰ ἢ ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ ἡ ἀναφορὰ τοὺς σὲ ἄλλα ὀλοῖδια ἱστορικὰ περιστατικά τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἢ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

γ. Τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ἡ δεύτερη Μονωδία τὰ παίρνει ἀπ' τὴν προβυζαντινὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη καὶ μ' αὐτὸ προπάντων κάνει τὴ παρομοιώσεις της. Ὅμως συχνὰ θυμᾶται καὶ τὴν Ἀνατολικὴ ἀρχαιότητα. Ἐφθονο παίρνει ἀκόμα καὶ τὸ μυθολογικὸ στοιχεῖο, ποὺ τὸ μεταχειρίζεται γιὰ νὰ χρωματίσει καλύτερα καὶ νὰ φωτίσει περισσότερο τὰ διάφορα ἐπεισόδια καὶ νὰ δώσει κίνηση καὶ ζωντάνια στὸ μικρὸ αὐτὸ ἔπος, ποὺ πάει νὰ συνθέσει. Παράλληλα αὐτὸ τὸ εἰδωλολατρικὸ στοιχεῖο δημιουργεῖ μέσα μας τὴν ψευδαίσθηση ἑνὸς παγανισμοῦ. Μὰ καὶ κάτι ἄλλο· ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καθὼς ἀπλώνονται σ' ὅλη τὴ Μονωδία καὶ προβάλλουν κυρίαρχη τὴ σιλουέτα τοὺς, μαρτυροῦν πὼς κι αὐτὴ ἔχει θεματογραφικὸ σκοπὸ κι εἶναι, ὅπως λέει ὁ Λάμπρος γιὰ τὴν πρώτη, «ἔν ἀπλοῦν στιχογραφικὸν γύμνασμα»¹.

δ. Τὰ πολλὰ κοινὰ γραμματικά, συνταχτικά, γλωσσικά καὶ μετρικά λάθη,

1. Λάμπρου, ἔ.α., 5 (1908), σ. 371.

πού, κοντὰ στ' ἄλλα, δείχνουν πὼς οἱ συνθέτες μας ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κειμένου. Πολλὰ ὡστόσο ἀπὸ τὰ λάθη αὐτὰ εἶναι καμωμένα ἐπιταυτοῦ, γιὰ νὰ πετύχουν τὸ μέτρο, πού, παρ' ὄλ' αὐτὰ, δὲν τὸ καταφέρνουν συχνά.

ε. *Τὸ κοινὸ περίγραμμα καὶ ἡ κοινὴ τεχνικὴ*¹. Ἄν ἀντικρίσουμε τώρα στὸ σύνολό της τὴ δευτέρα αὐτῆ Μονωδία καὶ συνοψίσουμε τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὴν τεχνικὴ καὶ τὶς πηγές της, φτάνουμε στὰ παρακάτω συμπεράσματα: πρῶτα-πρῶτα πὼς τὴ συνθέτουν δυὸ ἐνότητες, ἔπειτα πὼς ἀπ' αὐτὲς ἢ μιὰ στηρίζεται στὴν πρώτη Μονωδία, ἀπ' ὅπου, ὅπως εἶδαμε, ὁ συνθέτης παίρνει πολλὰ στοιχεῖα. Ὁ συνθέτης δηλαδὴ τῆς δευτέρας Μονωδίας γνώριζε καλὰ τὴν πρώτη. Ὅταν ὅμως γνώρισε καὶ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἐναγνώστη² καὶ βρέθηκε μπροστὰ σ' ἓνα ὑπεύθυνο κείμενο γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχε ὅ,τι τοῦ χρειαζόταν γιὰ μιὰ καινούρια Μονωδία, καὶ τὸ στέρεο ἱστορικὸ ἔδαφος καὶ τὴν τεχνικὴ μὲ τὸ ἄφθονο μυθολογικὸ καὶ ἱστορικὸ ὑλικό, ὅπως τὸδινε ἡ πρώτη Μονωδία. Ἀκολουθώντας τώρα δουλικά τὴν πορεία τῆς πρώτης Μονωδίας ὁ δευτερός διορθώνει, ὅσο τοῦ ἐπιτρέπει τὸ μέτρο, τὰ γραμματικά, συνταχτικά, μετρικά, γενικότερα ὅλα τὰ γλωσσικά της λάθη καὶ προσπαθεῖ νὰ συνθέσῃ μιὰ καινούρια Μονωδία. Ἀλλὰ ἔτσι στὴν οὐσία ὁ δευτερός συνθέτης διασκευάζει τὴν πρώτη Μονωδία. Κρατᾶει τὸ ἴδιο γλωσσικὸ ὑλικό, βγάζει ὅσα μυθολογικὰ στοιχεῖα νομίζει ἄχρηστα γιὰ τὸ σκοπὸ του καὶ στὴ θέση τους βάζει ἱστορικά, πού δανεῖζεται ἀπ' τὴν Παλιὰ Διαθήκη. Τέλος παίρνει κι ἀπ' τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἐναγνώστη³ κάποια γενικά στιγμιότυπα γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ συνθέτει τὴ Μονωδία του.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δευτέρα αὐτῆ Μονωδία παρουσιάζει ἐπίσης βασικὲς τεχνικὲς ἀδυναμίες, ὅσο κι ἂν αὐτὲς εἶναι λιγότερες ἀπ' τῆς πρώτης. Ὁ συνθέτης ὡστόσο ἐδῶ φαίνεται πὼς ἔχει πολὺ περισσότερες πνευματικὲς ἰκανότητες, φυσικὲς κι ἀποχτημένες. Ξέρει καλύτερα τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν τεχνοτροπία του, διαθέτει πλατύτερη μόρφωση καὶ πιὸ γερὴ ἱστορικὴ κατάρτιση, ὅπως τουλάχιστον τὸ δείχνει ἡ εὐκολία του νὰ συγκρίνῃ τὶς συμφορὲς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορὲς ἄλλων πολιτειῶν. Κάτι τέτοιο τὸ ἔκαμε βέβαια κι ὁ συνθέτης τῆς πρώτης Μονωδίας, ἀλλὰ τῆς δευτέρας καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ δείχνει πιὸ γόνιμη φαντασία κι ἀνώτερη συνθετικὴ ἰκα-

1. Ἐνάμεσα στὰ κοινὰ τους σημεῖα οἱ συνθέτες μας δὲν παραλείπουν νὰ ἐξηγήσουν — κοινὴ συνήθεια αὐτῆ ὄλων τῶν Βυζαντινῶν —, ὅπως ξέρουμε, ὅταν μιλοῦν γιὰ ἀνάλογα φαινόμενα πὼς ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε, ἀπὸ ἁμαρτίες τῶν κατοίκων της.

2. Τὴ σχέση τῆς Μονωδίας μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἐναγνώστη τὴ βλέπουμε στὶς σημειώσεις γιὰ τὴ δευτέρα Μονωδία.

3. Λάμπρο, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

νότητα. Γι' αυτό κι ο στίχος του έχει πλαστική ικανότητα και τεχνικήν ἀρτιότερη.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν δυὸ Μονωδιῶν ἔκαμαν τὸ Λάμπρο νὰ διατυπώσῃ τὸ περίεργο, μὰ καὶ ἀντιφατικὸ συμπέρασμα, πὼς «Περίεργον δ' εἶναι, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα, καίπερ ὄντα ὅλως ἀνεξάρτητ' ἀλλήλων, ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινά»¹. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ὅμως ποῦ οἱ δυὸ Μονωδιές ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα δὲ μπορεῖ νάναι κι ἀνεξάρτητες ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ μάλιστα «ὅλως». Ἰσα-ἴσα ποῦ αὐτὰ τὰ κοινὰ σημεῖα μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ πιστέψουμε πὼς οἱ Μονωδιές ἢ ἀντλοῦν ἀπ' τὴν ἴδια πηγὴ, ἢ ἢ μιὰ ἀντιγράφει τὴν ἄλλη. Ἀλλά, μιὰ καὶ ἡ δευτέρα Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη καὶ παίρνει ἀπ' αὐτὴ, ὅπως εἶδαμε, τόσα στοιχεῖα, ἢ πρώτη ὑπόθεση πέφτει ἀμέσως ἀπὸ μόνη της.

Συνεχίζοντας παρακάτω ὁ Λάμπρος λέγει πὼς «...ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ δυὸ ταῦτα στιχοιουργήματα ἐγράφησαν οἷονεῖ ἐξ ὑποδείγματος καθ' ἐνιαίας ὑποθήκας καὶ ὁδηγίας διδασκάλου τινὸς ὑπὸ μαθητῶν αὐτοῦ περὶ τὰ ἑλληνικὰ σπουδαζόντων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ δοὺς τὴν ἐντολὴν τῆς συντάξεως αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Θεσσαλονικεὺς Θεόδωρος ὁ Γαζής, ὅστις ἄλλως ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς γενετείρας ἀπῆλθεν ἀλγῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν»².

Δὲν νομίζω ὅμως πὼς, ἐπειδὴ ἡ Μονωδία μιλάει γιὰ τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, πρέπει νάναι καὶ Θεσσαλονικίος αὐτὸς ποῦ διηγῆθηκε τὸ περιστατικὸ στὸ συνθέτη τους. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ὅπως ξέρουμε, στὴ Θεσσαλονίκη ἦτανε κι ἄλλοι ξένοι, καὶ προπάντων Βενετσιάνοι, στρατιωτικοὶ καὶ ἔμποροι, ποῦ εἶδαν τὴν ἄλωση καὶ θὰ μπορούσαν νὰ τοῦ τὴ διηγηθοῦν. Ἔτσι ὅμως πέφτει καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Λάμπρου πὼς γιὰ τίς Μονωδιές δασκάλεψε τοὺς συνθέτες τους ὁ Θεόδωρος Γαζής. Γιατί, ἂν τοὺς δασκάλευε αὐτός, θὰ πρέπη τὸ λιγότερο καὶ οἱ δυὸ Μονωδιές νὰ εἶχαν τὸν ἴδιο ἱστορικὸ σκελετό, ἀφοῦ πρόσφερε καὶ στοὺς δυὸ τὸ ἴδιο ἱστορικὸ ὑλικό. Ἐπρεπε ὅμως τότε νὰ εἶναι ἀκόμα ὅμοια καὶ κάποια ἰδιαίτερα στιγμιότυπα ἀπ' τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, ποῦ μπορεῖ βέβαια νὰ μὴν τὰ σημείωσε στὸ Χρονικὸ του ὁ Ἀναγνώστης, ἦτανε ὅμως ζωντανὰ βιώματα τοῦ Γαζή. Ἀφοῦ μάλιστα, ὅπως δέχεται ὁ Λάμπρος, ὁ Γαζής ἔφυγε³ ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη σὰν πέρασαν μερικὰ χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλωσή της, θὰ πῆ πὼς ἔζησε ὅλες τίς δραματικὲς φάσεις, ποῦ πῆρε ἢ ἄλωσή της καὶ ἢ κατοπινὴ της κατάντια. Θάπρεπε λοιπὸν νὰ εἶχε διηγηθῆ στοὺς συνθέτες μας καὶ κάποια

1. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

2. Λάμπρου, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 369.

3. A. G e r c k e, Theodoros Gazes, «Festschrift der Universität Greifswald», Greifswald 1903. Εἶναι ἢ πιὸ ὀλοκληρωμένη μελέτη γιὰ τὸ Γαζή, ποῦ ἔχουμε ἴσαμε σήμερα.

χαρακτηριστικά καθέκαστα, πὸ ὥστόσο δὲ συναντοῦμε στὶς Μονωδίες, γιὰτὶ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μετὰ τὸ Γαζή. Ἔτσι κι αὐτὴ ἡ ὑπόθεση εἶναι ἀποτυχημένη. Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε πὸς τὰ κοινὰ σημεῖα ἔχουν τὴν αἰτία τους πρῶτα στὸ γεγονός πὸς ἡ δευτέρα Μονωδία στηρίζεται στὴν πρώτη κι ὕστερα στὸ κοινὸ τους θέμα.

Ἄς δεχτοῦμε ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή, πὸς ὁ Γαζὴς ἔδωσε τὴν ἱστορικὴ βάση στοὺς συνθέτες μας, γιὰτὶ τάχα τοὺς εἶχε μαθητές. Τότε πὸς θὰ ἐξηγήσουμε τὰ κοινὰ μυθολογικὰ στοιχεῖα, τὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, τὶς παρομοιώσεις, τὸν κοινὸ λεξικὸ θησαυρὸ καὶ τὴν κοινὴ τεχντροπία τους, ἀφοῦ ὁ καθένας ἐργάστηκε χωριστὰ καὶ σὲ διαφορετικὰ χρονικὰ διαστήματα; Γιατὶ οἱ δυο συνθέτες διαφέρουν μεταξύ τους καὶ στὶς πνευματικὲς τους ἰκανότητες καὶ στὴν ἀρχαιομάθειά τους.

Γι' αὐτὸ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχτοῦμε πὸς πρῶτα ἔγραψαν τὴ Μονωδία, πὸς ἔρχεται δευτέρα στὴ σειρά τοῦ Λάμπρου (πρῶτη ἐδῶ) καὶ μετὰ τὴν αὐτὴ ἔγραψαν τὴν ἄλλη (πρῶτη στὴ σειρά τοῦ Λάμπρου, δευτέρα ἐδῶ).

5. Νέα στοιχεία. Κοντὰ ὥστόσο σ' ὅλα τὰ γενικὰ γιὰ τὴν ἄλωση, ὁ συνθέτης τῆς προσφέρει καὶ δυο καινούρια στοιχεῖα: α) πὸς οἱ Τούρκοι ἔσφαξαν ἕξι χιλιάδες (6.000) Θεσσαλονικιοὺς (στ. 179-180). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι ἀναμφισβήτητα ὑπερβολικὸς. Τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη μιλάει γιὰ ἑπτὰ χιλιάδες (7.000)¹ σκλάβους, ἀλλὰ δὲ μιλάει γιὰ σφαγὴ, ὅπως δὲ μιλάει καὶ ἡ βενετσιάνικη ἔκθεση. Σημειώνει μονάχα πὸς οἱ Τούρκοι ἔσφαξαν ὅποιο σκλάβο δὲ μπορούσε νὰ περπατήσῃ². Γιατὶ οἱ Τούρκοι ἐνδιαφέρονταν περισσότερο νὰ πάρουν σκλάβους καὶ νὰ διαγουμίσουν τὴν πολιτεία, πὸς ἦτανε ξακουστὴ γιὰ τὰ πλούτη τῆς, παρὰ νὰ σφάξουν³. β) Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο τοῦ ἔπειτα εἶναι πὸς τάχα ὁ σουλτάνος Μουράτ ἔκαψε τὴ Θεσσαλονίκη (στ. 103). Ἀλλὰ κι αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ, γιὰτὶ κανένα ἄλλο κείμενο δὲ δίνει μιὰ τέτοια πληροφορία, μὰ οὔτε καὶ ἡ κατοπινὴ μορφή τῆς πολιτείας τὸ μαρτυράει. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἀναγνώστη βεβαιώνει πὸς ὁ Μουράτ ὄρισε ἐπιτροπή, πὸς νὰ καταγράψῃ ἕνα-ἕνα τὰ σπίτια, γιὰ νὰ τὰ μοιράσῃ στοὺς Τούρκους, πὸς ἔφερε ἀπ' τὰ Γιανιτσὰ ἢ στοὺς Θεσσαλονικιοὺς, πὸς ξαγόρασαν ὅπως-ὅπως τὴ λευτεριά τους

1. Ἰωάννου Ἀναγνώστου, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Μονωδία ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰσαγωγή - κείμενο - μετάφραση - σχόλια Γιάννη Τσάρα, Θεσσαλονίκη 1958 (στὴ συνέχεια Ἀναγνώστης) σ. 42, 11-12.

2. Ἀναγνώστης, ἔ.ἀ., 42, 29-32

3. Ἐξάλλου, ὅταν πῆγε στὴ Βενετιά ἡ δευτέρα πρεσβεία τῆς Κοινότητος τῆς Θεσσαλονίκης (Ἰούλιος τοῦ 1429) γιὰ νὰ κάμῃ τὰ παράπονά τῆς στὸ Δόγη, ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς Θεσσαλονίκης, πὸς «οἱ ἰδικοὶ μας ἔμειναν τόσοι λίγοι» (Μέριτζιου, ἔ.ἀ., σ. 75).

και ξαναγύρισαν στη Θεσσαλονίκη, ενώ τα καλύτερα σπίτια και τα μοναστήρια τα χάρισε στους δικούς του και στους αξιωματούχους του¹.

Γι' αυτό και η γνώμη του Λάμπρου πώς «πρώτος στιχουργός (δηλαδή ο δεύτερος έδω) ο ποιήσας την έν τῷ κώδικι του Καΐρου περιλαμβανομένην μονωδιαν, ὅστις φαίνεται ἢ ἐξ αὐτοψίας πολλά γινώσκων ἢ ἐξ ἀκοῆς πολλά περι αὐτῆς μαθών»², δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Ὁ συνθέτης μας οὔτε εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, οὔτε ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά του γι' αὐτὴ ἀπὸ ἄλλους πού τὴν εἶδαν. Γιατί, ἂν ἔβλεπε μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τὸ περιστατικὸ, θ' ἀκολουθοῦσε ἴσως διαφορετικὸ δρόμο στὴ διήγησή του, θὰ ἔδινε στοιχεῖα, πού δὲ μπόρεσε νὰ ξέρη ὁ Ἄναγνώστης κι ὅπωςδῆποτε θάγραφε ἀμέσως τὰ πρῶτα χρόνια ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλωση τῆ Μονωδία του, δίχως νὰ περιμένῃ νὰ κυκλοφορήσῃ πρῶτα τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἄναγνώστη κι ὕστερα νὰ γράψῃ αὐτός, γιὰ νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ, ὅσο κι ἂν τὸ ἐνδιαφέρον του, γράφοντας τὴ Μονωδία του, δὲν ἦταν ἱστορικὸ. Γιὰ τὸ συνθέτη μας ἐξάλλου ἡ ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι μονάχα ἡ ἀφορμὴ, γιὰ νὰ συνθέσῃ ἓνα θρῆνο πάνω στὸ ὀμηρικὸ μέτρο κι ἂν μποροῦσε φυσικὰ καὶ στὴν ὀμηρικὴ διάλεχτο. Αὐτὸ θέλουν νὰ βεβαιώσουν καὶ τὸ ἄφθοно μυθολογικὸ καὶ εἰδωλολατρικὸ στοιχεῖο, τὰ συχνὰ ἱστορικὰ πισωγυρίσματα, ἢ σύγκριση τῆς συμφορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς συμφορᾶς ἄλλων πολιτειῶν σὲ παλιότερες ἐποχές, τὰ λογιῆς-λογῆς σχήματα λόγου, πού ὅλα μαζί πιάνουν ἓνα σημαντικὸ μέρος τοῦ κειμένου, γενικότερα ὁ ποιητικὸς τρόπος στὴ σύνθεση, δίχως κανένα εἰδικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἱστορικὸ γεγονός. Κι ὄλ' αὐτὰ, γιατί ὁ συνθέτης κάνει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἄσκηση θεματογραφικὴ.

6. Χ ρ ο ν ο λ ό γ η σ η τ ῆ ς Μ ο ν ω δ ί α ς. Πότε γράφει ὁ συνθέτης τὴ Μονωδία του, δὲ μποροῦμε νὰ τὸ ξέρουμε, γιατί κανένα σημάδι οὔτε ἐξωτερικὸ οὔτε ἐσωτερικὸ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ συμπεράνουμε κάτι. Τὰ μυθολογικὰ ὅμως καὶ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, πού μεταχειρίζεται ὁ συνθέτης, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοποθετήσουμε τὴ Μονωδία σὲ μιὰν ἐποχὴ πού εἶχε ἀρχίσει ἡ μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὴν Ἰταλία³ καὶ μάλιστα στὴ Βενετία.

*Ἄν τώρα θυμηθοῦμε πὼς ὁ συνθέτης μιλάει γιὰ τοὺς Βενετσιάνους μὲ συμπάθεια καὶ θαυμασμὸ (στ. 248-275), σημαίνει πὼς αὐτὸς ζεῖ στὴ Βενετία κι ἐκεῖ συνθέτει τὴ Μονωδία του. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο· πὼς πολλοὶ Ἑλ-

1. Ἄ ν α γ ν ὴ σ τ η ς, ἔ.ἀ., 60, 16-62, 4.

2. Λ ά μ π ρ ο ς, ἔ.ἀ., 5 (1908), σ. 371.

3. Ἄ π. Ε. Β α κ α λ ο π ο ῦ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1961, σ. 310-329 καὶ 334-338, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Κ. Γ ι α ν ν α - κ ο π ο ῦ λ ο υ, Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν, Μετάφραση Γ. Χ. Πατρινέλη, Ἀθήναι 1965, προπάντων σ. 23-72.

ληνες λόγιοι, ὕστερ' ἀπ' τήν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης καί προπάντων ὕστερ' ἀπ' τήν ἄλωση τῆς Πόλης (1453), ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν στάση ἀπέναντι στοὺς καθολικοὺς καί νὰ πιστεύουν πὼς θὰ μπορούσε ἴσως νὰ τοὺς βοηθήσουν γιά ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγὸ.

Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψη αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτη καί τὸ γεγονὸς πὼς μεταχειρίστηκε τὸ διασκευασμένο κείμενο τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἐναγνώστη, πού, ὅπως ξέρουμε¹, κυκλοφόρησε ὕστερ' ἀπ' τὰ 1453, δὲ θάμαστε μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ἂν τοποθετήσουμε τὴ Μονωδία πρὸς τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰώνα.

Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν οἱ Μονωδίες μας οὔτε σὰν ἱστορικὰ κείμενα ἔχουν ἀξία, γιὰτὶ δὲν προσφέρουν τίποτε γιά τήν τελευταία ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης, μὰ οὔτε καί σὰν λογοτεχνικά, μ' ὅλη τὴν παράλληλη πρόθεση τῶν συνθετῶν τους. Σὰν κείμενα φιλολογικὰ ὥστόσο ἔχουν τὴν ἀξία τους καί χωρὶς ἄλλο ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, πού θὰ θελήσει ν' ἀσχοληθῆ μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ Γένους μας τὴν ἐποχὴ αὐτή, θὰ χρειαστῆ νὰ τίς προσέξει καί νὰ τίς μελετήσῃ.

Γι' αὐτὸ καί θὰ κλείσω τὸ συμπέρασμα μὲ μιὰ πολὺ σοφὴ παρατήρηση τοῦ καθηγητῆ Γιάννη Κακριδῆ γιά τὸ βυζαντινὸ καί τὸ μεταβυζαντινὸ ἐπίγραμμα. Μονάχα πού θάθελα νὰ προσθέσω πὼς τὴν παρατήρηση αὐτὴ πρέπει νὰ τὴ γενικέψουμε καί νὰ τὴν κάμωμε αἶτημα γιά ὅλα τὰ βυζαντινὰ ἢ τὰ μεταβυζαντινὰ κείμενα, ἔμμετρα καί πεζά, ὅσο κι ἂν οἱ συγγραφεῖς καί οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς συχνὰ ἀντιγράφουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Γιὰτὶ ὁ καθένας τους, κι ἀντιγράφοντας ἀκόμα, πάντα προσφέρει κάτι δικό του. «Ἡ δημοσίευσή τους», παρατηρεῖ λοιπὸν ὁ καθηγητῆς Κακριδῆς, «ἐνδιαφέρει τὴν ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, γιὰτὶ μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ βαθμὸ τῆς παιδείας τῶν λογίων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καί τῆς τουρκοκρατίας, ἀκόμα ν' ἀνιχνεύσουμε τίς πηγὰς καί γενικὰ τὰ ἀναγνώσματά τους»².

II. ΟΙ ΜΟΝΩΔΙΕΣ³

Α'. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
ΜΟΝΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Ἦ πόποι, ἦ θαῦμα μέγα οἷς ὀφθαλμοῖσιν ὄρωμαι
ἄστῳ γ' ἐκ τῶν παντὸς αἰῶνος γιγνομενάων

1. Ἐναγνώστης, σ. 13'-14'.
2. Ι. Θ. Κακριδῆς, Ποικίλα Ἑλληνικά, «Ἑλληνικά», 20 (1967), σ. 151, ἀριθ. 18,
3. Τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνήμων», 5 (1908), σ.382-390.

	οἶόν τ' ἤδη γ' Εὐρώπης τε μέγ' Ἀσιάτιδος γαίης κάρτα πελώριον οὐθ' ἕτερον τοιόνδε· οὐ μὴν αὖθις δ' ἔσσεται ἀγλαὸν οἶον κάλλος	5
	μεσσηγὺς ἠπείρου τ' ἀμφιτρίτης ἁλός· χωρίς τὴν πρώτην μετέπειτ' αὖθις Ρώμην τε οὐ τι δραμάτων τε τραγικῶν τε θ' Ὀμήρου γλῶττ' ἐξαρκείη πρὸς τοίαν πηγαίαν τε, ρεῖθροις γὰρ εἰκυῖαν, Ὠκεανοῖο δακρῶν.	10
	Ἄστου Φιλίππου οὐκουν γ' ὑπέστη πάρος θᾶτερον ἴσην τε πτώσιν· ἐάλω γάρ τοι πάνυ ἄγαλμα θ' ἔσταός πάντοσ' ἐνιδρυμένον γε οὐ μετρίοις ὥραις σφι δ' αὖτ' ἀγλαΐαις· αὐτὰρ ἔξωθεν πηγαί Νυμφάων εἴσω	15
	χωρέουσι πανταχόσε· τῆ δὲ κλύζουσί περ ὑψηλαῖς δὴ νάουσ' ὀρέων κάρησιν αὐται, πόρρωθεν δ' αἴης μεσσηγὺς τοι πέτροισι λιθοτόμων γὰρ ἤδη, οὔτι μικρὸν τ' ἔργον· τέχνην αὐτὰρ ἀποκρύπτων χωρὶς πηγῶν	20
	πᾶσαν ναμάτων τῆδ' ἐκβλυζόντων πάντη νεκταρῶδες μὴν ἥδιστον κάλλιστόν τε. Ὀφρα γοῦν ἀνωτάτω δυνάμεις ἦσαν, ἀριστεὺς δ' ὄ γε θεῖος μύστης φρουρὸς ταύτη, τόφρα πτολίεθρον ἄρρηκτον ἦδ' εἰστήκει	25
φ. 3β	πρὶν μηδαμῶς πάνδεινον τοῖον κινηθεῖη· οἶον δ' ἄρα γε ἀποίσει τὴν πτώσιν ρεῖα. Οὔτοι μὴν δεδικυῖα πάρος δ' ὑπὲρ αὐτῆς ἔσχε πάνθ' ὑψηλὴν καρτερὰν ἐοῦσαν αὐτοῦ χεῖρα· πρόσθεν μέντοι γε σμῆνος βαρβάρων ἤδη	30
	οὐ τι μέτριον ταύτη συρρεῦσαν ἦλω εἶπε κέ τις δ' αὖ τηνικαῦτα· ὦ πόποι τί δε, οὐ πλήθη μερόπων τ' ἐχθαίρη ἀμπλακιῶν· ταύτη τοι θεῖον δ' ἄρ' ἡμέας λιπὼν γ' ὄντως; τηνικάδ' ἦν ἐλπέειν κείνων τε κλῆσιν αὖθις·	35
	ἐαλωκυῖα περ ἦδ' ἐοῦσα πάγχυ κατὰ κράτος νῦν ἦκιστ' ἄρα τοῖόν γε δίδωσιν ἔλπειν. Πεπλήρωκε γὰρ αὐτὴ ἀμφ' αὐτὴν ὀφίων τε, ἔθνεα δ' οὐ τι φορητὰ μακάρεσσιν ἤδη ἠρώων δὴ δώματ' Ὀλυμπίοι' ἐχόντων ταυτί·	40
	τοῖσι μὲν γὰρ αἰεὶ διεχθαίρουσι γνώμη. Τίς μὴ λίθος γ' εἶη ὀράαν οὐ θρηνήσει	

τοῖα γε γιγνόμενα ἐνὶ ἄστει οἶόν τ' οὐδὲν
 θάτερον ὡς ἔναγχος διηλέχθην αὐτοῦ γε·
 ἦτοι μὲν ὄδ' ἀπαχθεὶς οἰκιστῶν πόρρω που 45
 ὥσπερ ἐν λαβυρίνθῳ ἔξοδον ἀπείργονται
 οἶδ' οἱ προώλεις πανώλεις τέ γε, ὅποιοι ἄλων
 τόξῳ καὶ δόρυ ληφθέντες δ' ἄρ' ἐν ἀλλοδαπῇ·
 θάτεροι δ' ἔργον ἀλός τ' ἀμφιτρίτης ἤκιστα 50
 καθεκτόν περ ταύτη τοι κακοῦντες κόλπῳ,
 ὥστ' ἔργον σφίσι τόδε νύκτωρ ἦδ' ἤματι·
 ἄλλος δ' αὖ κώνιον πῶρε θυμὸν ἐξεῖλε.
 Ὡς δ' ὅτε τις λέων ἠὲ σκύμων κάρτος οὐ τι
 μέτριον ἀνυπόστατον ἔχων γούνατ' ἄρ' ῥεῖα 55
 ποιμνιό γ' ὑπερπηδήσας εἴσω ὄιοις
 τείχεά τοι οὐπω γε παρεόντων ποιμενικῶν τε
 τὰ μέντοι δηιῶν ἠὲ θάτερα θεῖη κύκλῳ
 φ. 4α οἶοι σταθμοῖσιν ἔστιν ἅ δὴ κεραῖζων
 ἠδὲ γ' ἐπωμάδιον ἀείρων ὑψοῦ κάρη 60
 κυδιῶν τε φέρων παλινοστήσας ἀπέδρα·
 σκύλακες μέντοι θείουσί τε τάχεϊ πολλῶ
 κατόπι, τῷ δ' οὐπω ἔσχ' ὑποτρέσσαι οὔτε
 μὴν ἀναδῦναι· ὡς οἶδ' ἔθνεα μέγα κάρτα
 θνητῶν τῆδ' ἀναίδην καίτοι σφέας αὐτούς γε 65
 οὔτι μὲν βίη τ' ἄστυ γ' ἐκόντι σφίσι δόντες.
 Ὡ μοι κάλλος ἀμίμητον χρῆμά τοι θεῖον
 οἶ' ἄττα ῥέεθρα εὐρεῖος δ' αὖ ποταμεῖο
 στηλῶν εἴσω γ' Ἑρακλέους τυγχάνει πάντα,
 ἠδὲ περικλείει μὴν εἰδός τ' ἄψογον ἦδη 70
 καὶ μὴ τοιάδε φάος μέντοι ἠελίοιο
 ἀνίσχων Ἡοῖ λιπῶν αὐτὰρ κύτος ἀλός·
 θεῖη γὰρ ὑπερ ἡμέας κάρησιν Ὀλύμπιοι·
 παιδιὰ μέντοι σικελικὸν πάθος Ἀθήνησι
 καίπερ ὡς πάντη στρατὸς τοῖος διαφθαρεῖη.
 Οὐ τις ὁρώων τοιάδε δύναιτ' ἂν ὀφέλλειν κεῖνα· 75
 οὐ μὴν Ὀρφέως γ' ἠ λύρα τραγωδείη ταυτί·
 μήτε Θάμυρις δ' ἄρ' ἐξαρκεῖη πένθους γε.
 Παιδιὰ νύ τις ἐνὶ στρατῷ Θηβαίων ἄρδην
 ἐκτριβέντων, καίπερ ἐόντων ἀριστῆων·
 πυλάων μέντ' ἀσφαλεῖ πέρι ἐμβεβαῶτες 80
 κάρτος τ' ἐθνέων ἀπείρων ἔξωθεν δ' ἵνα
 χάρακά τε φερόντων ἀγχί που τείχε' ἰστᾶσιν·

- δεῖμος δ' ἄρ' ἐνὶ στήθεσιν ἦρει τοὺς τ' ἐόντας γε
 εἴσω πτυχῶν τε πτολίεθρον πραπίδεσσι.
- φ. 4β Μηχανή τις αὐτὰρ οὐτ' ἔην μάχης τοίας· 85
 κείνων μὲν γὰρ οὐδαμῶς τροφῶν ἀπορούντων
 οἷ δέ γε πώμαλ' ὁμοίως ἀτὰρ ἔσχον, τάων
 ἐντός γε ᾧκουν, οὐνεκα βῆ δ' ἰέναι συμμάχους
 κτεάνων σφίσι μεγάρων πάντ' ἄπιστον ἔθνος
 θυμέων αἰεὶ μεμαῶτων τριήρεσσι βίη 90
 θεοῖο γε δόξαν μακάρων αἰειγενετάων
 ἔμπευς ἀνάγκη πείσαι δ' ἄκων ὀτρῦναι,
 στείλασθαι λογάδας τε σφῶν ἐν εὐβία πόλει.
 Οὐκ ἦν δ' ἄρα γε ὥστ' ἀναβάλλεσθαι τὸ δρᾶμα.
- Κοίρανος ταύτη χροῖ δ' ὄρχαμος πρῶτός γε 95
 ἄριστος βουλευφόρος ἐνὶ σκηπτούχοις πᾶσι
 διελέλυτ' ἄρ' οὐκ ἔσκεν, μήτ' αὖθις ὄρηξ
 κασίγνητος Ρωμαίων σκῆπτρα κρατοῦντος·
 τὸν θ' ὦρα κάλλει κ' ἰσχύϊ ἀνὴρ δαήμων
 κρείττοσι, δόξαν ὡς, ἀπιέν' αὐτὰρ φρουρέειν ἅμα 100
 ἠδὲ καὶ διοικεῖν πολίων ἀρίστην τήνδε.
 Εἶθε κε μὴν τοῦργον μετὰ πείρας εἰληλούθει·
 ἄρτι δ' εἰστήκει πτολίεθρον ἄρραγές πάνυ·
 δαίμων δ' ἄρα τις βασκίνας τοῦτό γε ρίψας·
 νόον μέντοι γε παρέοντ' οὔτι ἔσχον γ' ὡς ἐχρῆν· 105
 ἀβελτηρία τε βίοιο παραιρεῖτ' αὖθις·
 ἡμεδαπῶν δ' ἄρα μερόπων αὐτοῦ φυέντων
 δίκη θ' ὑπερορία νήσων ἠδὲ ἠπείρων.
 Ἄπολις οὖν φερέοικος πάτρης οἰκείας τε.
- Πάρος μέντοι Φιλίπποιο παρὰ θ' ἄλωκῶσι· 110
 κακῶς δ' ἄρα γε πράξασιν Ὀλυνθίοις τε
 αὖθις πάλιν δειλαιοὶ Φωκαεῖς οὔ τι
 μέτριον τοῖσι· καὶ μὴν τοῦτό γε μάλα γνοίη
- φ. 5α μὴ τήνδ' ἔσσεταί τις ἐς τὰ πρόσθεν πρεσβήια, 115
 ὅς ῥα μᾶλλον ἐτήτυμόν τε σκοπέων τῶν ἠδη.
 Χρήσαιτο δ' ἂν τις τέκμαρσι πάρος γε νήσοισι·
 ἠδ' ἠπείροισι τάων οὐδὲν ἄμμιν νοστήσας·
 ὅς δὴ πείσυνος ρεῖα μάλα γ' ἔξειν ἠδὲ σχήσειν
 εἴως τερμάτων ἀλλότρια οὐκ οἶδ' ἄρα
 φρεσσὶν ἐοῖσιν ὅδε πρὸ ὥρας τάχα ροήσει, 120
 μὴ εἰδῶς ἴσα κ' ἠρινοῖς ἄνθεσσί τε
 ταῦτ' ἄρα γε παραιρεῖται κάλλει κρήνων

βάθρων μὲν πάροιθεν Σμύρνης διασεισθείσης·
 ἀλλ' οὐπω γε βασιλεῦσι κοιράνοις λῆθε,
 πᾶσαν αὐτὰρ Ἄντωνίνου Μάρκου τήνδε 125
 ὡσπερ ἔην τὸ πρὶν ἄκαρει καταστάντος,
 καίτοι δεισιδαιμονία περ ἐμπλαχθέντος γε·
 ἤγειρε κλέος δ' ἄρα αἰψ' ὃ γ' ὁμως ὡς πάρος
 ἄμφω λαὸν δ' ἀγείρας ἀμύμων ἐνήκε.
 Τείχεα μέντοι Σεμιράμιδος Βαβυλωνίων 130
 ἤκιστα μιμητὰ γ' ἔξοχ' ἀποκρύπτων πρόσθεν
 Κύρου βασιλέως Περσῶν ἐαλωκότα Μήδου
 ἤμὲν σκηπτούχου Δαρείου τηρηθέντος
 καὶ ἐόντων ὡς μάλιστά περ μὴ βλαφθέντος
 ἔθνεος παντὸς κοιράνων ἄγαν πολεμίων. 135
 Ἄμμιν γὰρ πόλεως εὐ ναιομένης Θετταλῶν
 ὡσπερ ἀπάντων πασῶν ἐκράτει πολίων τε.
 Ὡς υπερέηλασε κακῶς πράττων θεοῖο δ' ἄρα
 τήνδ' ὥστ' ἐκπέρασαι βαρβάρων ἔθνεϊ δόντος·
 λεῶς γὰρ ὠλέκητ' ἀναίδην ἀχνύμενος ἤδη· 140
 πίπτον δὴ νεῶν κάλλε' οἶδ' εἰς οὖρα δόφθαλμοῖσιν
 φ. 5β κοπτόμενοί γε ὀρόωντες σφίσιν αὐτοὺς ἀτάρ·
 ἦν ζωὴν ἔχειν εἰκάζοντες ἀβίωτον
 νήπια τέκνα φίλα σφέων ἀλόχοις σὺν ἅμα
 ἕκ τε μεγάρων ἠδέ γε πάτρης πόρρω τούσδε 145
 λυγρῶς ἐξοστρακισθῆναι φίλον γε ἦτορ
 ἀχνυμένους· ὡς ὠφελλον ἄρα ὄν θυμὸν αὐτοῦ
 πρὶν ιδέσθαι ἀλεγεινὸν θέαμα κυδάλιμον κῆρ
 ἐκλιπεῖν, Ἄϊδαο πυλάων μᾶλλον δ' οἰκεῖν.
 Πολλὸν μέντοι στρατὸν ξυναείρας πάλαι 150
 ὄρχαμός τε Βαβυλωνίων Ἀθήνησι
 Ξέρξης Δαρειογενής· ὡς γὰρ ὄρσε τὸ φίλον
 ἦτορ πᾶσαν ἐπ' αἶαν ἄρδην Ἑλλάδος τ' ἐκπέρασαι,
 ὅς τοι μῆδεα πυκινὰ δ' ἤκιστά τε Ἀθήνη
 θυμὸν ἐνήκε· ἐπιῶν δ' ἄρα τριήρεσσι πόντον 155
 Αἰγαῖόν τε σχεδὸν ἀποκρύπτων δὴ πάντα
 ἄστνυ μὲν φθίνων ἀφειδῶς ἠδὲ καὶ κόμησι.
 Δίκη γὰρ οὐ μέλλεν εἶν ποιεῖν τοιάδε,
 ἀλλὰ τάχος γ' ὡς εἶχε μετίει τόνδ' ἀξίως·
 μὴ ἐμβὰς ὑπερ οἷ δ' ὄφρα γε γνοίη μάλα 160
 ἐσταῶτα καλῶς, τὸν γε δὴ ἄφ' ἐκπέρσαντα
 τούς τε ὄρους οὓς πρὶν ἔσχ' ἐς νομὸν ἐν δίκη τε

	μηδὲ τετυχθαι ἀγῆνωρ ἠδὲ ὑπερφίαλος. Δειλαίων τ' Ἑρρετριαίων ἀναρπάστων γιγνομενάων πάντοσ' ἔεργον τὴν ἀλεωρήν.	165
φ. 6α	Οὐνεκα ληφθέντων αὐτὰρ ὣς ἐν σαγήνῃ, πρόσσω δ' ἄρα χωροῦντα Θηβαίων ἤδη Ἑλλάδος τε πάσης, ἠδὲ Θετταλῶν, Λακῶνων πλήν, ἢ γ' Ἀθήνησι καὶ ἐνίων συμμαχῶν τοῖδ' ἀολλέεες χωρὶς φιλτάτων νηπίων καὶ ἀργῶν ἄλλων μὴ δυναμενάων τῇ τε αἰνῇ ναυμαχί' ἀρρωγεῖν τάων πάντων ἐξέθεντ' ἐν Τροιζῆνι, αὐτὰρ οἶδ' ἐπόρουσαν πρὸς κοιράνω δὴ συμβαλλεῖν Σαλαμῖνι. Πρησθέντων μέντοι μεγάρων τειχέων τ' ἀρραγῶν βίην χαλκοχιτώνων μὴ δονέεσθαι πάντη μοχλευθέντων πυρὶ τ' αἴθοπι ἠδὲ πτώσει· τοῖσι δ' ἄρα τὸν βάρβαρον συμβαλόντ' ἄμφω τράπετ' ἔνθεν παλίνορσος εἰς φόβον κάρτ' αἰσχύνῃ· τῇ δ' ἔσθη τρόπαιον Ἑλλησιν ἅμα γ' ἐκ πολεμίων.	170
	Τραπέντων δ' ἤδη τάων κατὰ φυγὴν κράτος δυνήθη μόγις οὐ πολάων μέτα θάτερον, αὐτοῦ ἄρδην λιπόντος ἀρχοῦ, ἠφανίσθη θ' ἅπαν, ὣς γ' Ἀθηναῖοι ἐκ πάτρης ἤσσον ἔλοντο. Τὸ δ', ὦ δειλαία πασῶν πολίων, μήτε σαυτὴν οὔθ' ἕτερον δύνασθ' ἀμύνειν ὦρα γε μάχης, προὔθηκας ἀτὰρ πολεμίους σαυτήν. ὦ μοι θεῖον ἀγαλμ' ἄρρητον γαίης ἠὲ θαλάττης πάντα μὴν ἀποκρύψας κάλλει πάντα γε πτώσει. ὦ μήκιστα κακίστων ἰδὼν ἐοῖς ὅσσε πάντοσε κειρομένη τὸν ἴδιον δ' ὦμοι κόσμον. ὦ κύκλος τειρέων, πῶς δ' ἄρ' ἔτλης τοιάδε σοῖς ὀφθαλμοῖς ὄράαν, Πληιάδες Ὑάδες τε ἠδὲ καὶ Ὀρίωνος φαεινὸν πᾶσι γε φάος;	175
	ὦ Ἥελίοιο κροκόπεπλον φέγγος· Σελήνης αὐτὰρ ἐνύχιον θ' ἄρμα· πῶς γὰρ δυνήσθην ἀνύσαι ὄν πόρον τοῦ τ' Ὀλυμπίοιο ἠδὲ χάους· γαίης δὲ πλάτος Ὠκεανοῖό τε ῥέεθρα ὄντι λείψαντες σφέων βάθρων ἠδὲ θεμέθλων δύντε. ὦ νήσων τε καὶ ἠπειρῶν ἔθνεά τοι πολλὸν ἀπείρων, ἠέρα ἐσσύμενοι παρειάων ἀπαλάων πάττοντες κόνιν κάραισί τε,	180
φ. 6β		185
		190
		195
		200

αἶ τ' αὐτὰρ ἄλοχοι καρηκομῶσαι τῆδε
 θαλάμοισι κάδμεναι τανύπεπλοι· ἦσι
 δ' ἄρ' ἀγλαέσσι τε κόμησι σφίσι ξένουσαι. 205
 ὦ νεῶν κάλλη οἰκεῖος κόσμος πτολιέθρου
 καὶ Μουσῶν παντοίων ἄρα γε ταύτη κύκλος
 καὶ ἀρητήρων πληθὺς οὐκ ἄτιμος εἶσι.
 ὦ δικῶν τε θρόνων καὶ ψήφων ἀρίστων τε
 κρείττων ἢ Ραδαμάνθους, ἠδὲ γε καὶ Σώλωνος, 210
 οὓς μάλιστ' ἐπιφημίζουσιν Ἑλληνέες τε
 ἔν τε σοφία καὶ δίκη. ὕθλος ὁ Μίνως ἐκεῖνος
 ἠδὲ Λυκοῦργός τ' εὐχός θ' ἅμα τοῖς Λάκωσι
 καὶ κῦδος τοῖσιν οὐ μέτριον τῷδ' ἄρα.
 Νῦν αὖθις ὥρα βοστρύχους σφετέρους ἐκτίλλειν 215
 ἠδ' ἔξωθεν εἰσκαλέειν πρὸς θ' ἐὼν θρηῖνον τούσδε.
 Καὶ γὰρ λεῶς σὸς πάγχυ πλὴν ἐνίων ἀτίμων
 ἐξέλιπ' εἰς τέλος, νῦν δ' ἤματι μέντοι ἐνὶ οἴκῳ
 πυλάων πάντοσε ἠὲ προθύρων ἀσφαλῶς τε
 τῶνδε κεκλεισμενάων τοὺς τ' ἐνδοθεν αἰεὶ κλάειν, 220
 αὐτὰρ ἐν νυξίν κωκυτῶν σμερδαλέων τ' ἴειν
 ἐσσαμένους ἠέρα καλέειν ὧδ' ἀπαλλαγὴν.
 ὦρα δὴ σοι φύσιν ζητεῖν ἀλλάξασθαι
 ἦν πρόιον ἔσχεσ ἄρα, ὡς παῖδες θ' Ἑλλήνων
 ἐννέπουσι· τὰς μένθ' Ἡλιάδας αἰγείρου 225
 τὸν τ' ἀδελφεὸν ὄν ἀλλάξασθαι φύσιν φασὶν
 Ἀλκυώνην δ' ἄρα γε ὄρνιν τήνδε γενέσθαι.

Β'. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
 ΜΟΝΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

(διὰ στίχων ἠρωικῶν)

ὦμοι γε πάποτε γιγνομένων ἱερόν τε καὶ θεῖον
 χρῆμ' ἀπάσης Εὐρώπης χάριεν ἠδὲ πρῶτον
 ἅμα καὶ κάλλιστον μετὰ τὴν πρωτίστην πόλιν.
 Ποῖος δ' ἄρ' ἱκανὸς γένοιτο θρηῖνος πενθῆσαι 5
 ἄληστον πάθος ἦκον ἐπ' αἴαν τηλικούτον;
 Ὅρφῶς ἠττηνται μουσικοῦ Θαμύριδός τε
 λύρ', ἔτι μὴν Τερπάνδρου ἀμύμονος Λεσβαίου.
 Φιλίπποιο μὲν ἄστν γε Μακεδόνας θ' ἑάλω, φεῦ,
 βαρβάρων ὑπο λίην ἐχθίστων πολεμίων·

	δυσμενέων θειοστυγῶν ἔργον γίνεθ' ἦδε.	10
	Καλύπτεις μέντοι μεγέθει πάθεος ἧς πρότερόν τε αἶ θ' ὦρ' εἶδ' ὡς μάλιστ' ἄν ἀτυχήσαντας.	
	Θήβας φασὶν Ἀλέξανδρον πάντη γ' ἐκπέρσαι· κρείττον' ἀριθμοῦ λείαν ὄχετο λαβῶν ἵκεῖσε, τείχεα τῆσδε στρέψε κάτ' ἔλδωρ θυμοῦ ρέξας·	15
	αὐτόθι μὲν χροά θ' ἅπαντα διώλολε χαλκῶ, ἐν παρατάξει μάχης ἀλλήλοις συνιέντων. Παιρετέρω δ' αὖ οὐ προέηκε ξίφος χάρμη. Αὐτὰρ ἐνθάδε διπλοῦν ἀνθ' ὄπλου πόρε ποιήνῃ ἢ δειλαία. Ὡς ὄφελόν γε πύλαις Ἀἶδαο	20
	κεκρῦθαι πάντη περικαλλῆ ταύτης κόσμον. Τίς μὲν ὄσα βλεφάροις χεῦει κατὰ δάκρυ· οὐ μὴν δύνατ' ἀειρομένην φλέβα ἐξάραι κραδίης τόσσον ὄδυρομένης. Ὡ μῆκιστα μηκίστων	25
φ. 180β	ἰδῶν καὶ ἀκούσας πένθος μὲν γ' ἐτάροισι, χάρμα μέγιστον δυσμενέων τε μάλιστα θεοῖο. Ὡ αὐδὴ λευγαλέη πτερόεσσα τάχιστ' ἔλθοῦσα πᾶσαν ἐπ' αἶαν Ἰριδος φήμη ἅπανταχῆ· ἀρίζηλον ἐὼν μέντοι ἄστυ γε πάροισιν οὐνεκα θνητῶν ἀριπρεπέων λαχόντες	30
	ἀνδρῶν ἡρώων σοφίης θύραθεν μάλα τῆς γ' ἄνωθεν ἐπιούσης ἄμμιν θεοειδοῦς νηῶν ἀπείρων ἀμίμητον ἰδέσθαι χρῆμα βουληθέντα μὲν οὐ χαλεπῶς ὑμνήσ' ἀξίως. Αὐτὰρ ἀδύνατον ἐξῆς ἀείδειν αἶνον τούτων·	35
	Νῦν προῦκειτ' ἀλεγεινὸν πάντ' ἐσόραμα φευκτὸν ἰδῶν καὶ ἀκούσας, πένθος μὲν γ' ἐτάροισι καὶ μὴν ἄξιον πολλῶν δακρύων χεῦμα. Ἔθνει μέντοι βαρβάρων ὀράαται τῆδε ἄσεμνα παιανίζοντι, λιγαίνει δ' εὐδαιμον	40
	ἡμαρ ἐν ἡμετέρησι τύχης φάος ἠελίοιο. Ταῦθ' ὀρόων ἐξ ὕψους οὐκ ἔστραπτ' ἀντίως τὴν τε πορείαν ἡμεροφαῆς πρὸς δυσμῶων. Ἰεριχούντια κάππεσε τείχεα πάν' ἴφθιμα εὗτ' ἄν Ἰησοῦς ρεῖθρον Ἰορδάνοιο περᾶται	45
	Ἰσραηλίτην λαὸν ἀνίκμοις ποσὶ Ναυῆ αἰρομένης παλάμησιν ἔχων, ὕψοῦ θ' ἴστησιν δυσμενέων τρόπαιον κατ' ἠελίοιο πορείαν	

φ. 181α	παλίνοστ' εἰργάσατο ὄρησιν ἐνὶ μάχῃ.	50
	Τρισὶ δύναι γάρ ἤπειγ' ὑπόθεν αὐτὸν κάτα	
	Οὐλυπίου κάρτος ἀριπρεπέος μάλιστα	
	ἐκπέρσαι ποτολίεθρον τάων πάνυ μεμαώς.	
	Τάδ' ἐτελείετο πάντα κατὰ μοῖραν ἤρωος·	
	ἄλλ' ἐνταῦθ' ἅπαν ἀντίον, ὡς οἴμ' εἰληλούθει.	
	Πάρος μὲν κλέος ἀήττητον Δημητρίου	55
	τῆσδε πόλιος ὑπὲρ πρόμαχον τ' ἦν αἰεὶ βίη,	
	ἀνὰ οὐλαμὸν τ' ἀνδρῶν πολεμίους βάλλον	
	τεῖχος γ' ὦν ἐτάροισ' ἀπόρθητον πολεμίους,	
	αὐτὰρ μάλα κραδίην σείων τῇ φύζα.	
	Τίς δ' ἄρ' ἐπέσχε μιν ὄφρ' ἐλάσει γ' ἐνταῦθα μάλιστα	60
	ἔθνε' ἀπειρέσια πολεμίων τηλόθι πάτρης·	
	ὡς κε τελείως μὴ ἀνάστατον ἄρδην ἔθνος	
	ιδέσθ' ὀφθαλμοῖς ἀεικέσι τὸν μάρτυρα	
	τοσσάτιον καὶ οἷον βαρβαρικῆς ἔργον	
	χειρός; Τί δ' ἄρ' ἄλλ' ἢ γ' εἴσπραξίς τε δικαίη	65
	ὦν παπαρφήκαμεν θεῖον ἐπ' ἀσύγνωστα;	
	Οὐνεκα πάϊς φίλον πατέρα καὶ πότνια	
	μήτηρ θύγατρ' ἀγομένην ἐθεώρ' ἀηδῶς·	
	ἰσχανόωντο μὲν ἀρρήγειν τοῖς ἐς δύναμιν,	
	χεῖρε δ' αὐτὰρ ἐπέιχοντο κλοιοῖσιν ἀλύτοις.	70
	Ἄλλ' ὅπερ ἦν ἐξῆς ἄκος ἀγομένοις περιπαθῶς,	
	τοῦτό γε μάλιστ' ἔδρων κατ' ὀφθαλμῶν δάκρυ	
	ἄλλος ἐπ' ἄλλω κασιγνήτῳ ἢ φίλ' ἐταίρω,	
	σύμμικτον στοναχαῖς τ' ἔχευον ὁμοίως κρήνη.	
	Τούτων οἱ μὲν Ἀσιάτιδα γαίην ἐλεεινῶς	75
	ξύνδυο ἦτοι γε πλείους ὀρόωντο πέδησιν	
	ἀφύκτοις γοερῶς ἴκανον, οἱ δὲ Θρηκικὸν	
φ. 181β	κλιῖτος παρελέγοντ' ἐς τὰ κύκλω πρωτίστως.	
	Αὐσονίων φιλοχρίστοις ἄνδρες· εἰς ὦνὴν	
	τληπαθεῖς προὔκειντ' ἀλεγεινὸν πᾶσι θέαμα,	80
	οὐ τι φορητὸν ἐπαίειν, μήτοι γ' ιδέσθαι,	
	ἀνδρῶν, φεῦ, πολιὰς χειρῶν ὑπὸ βαρβαρικῶν	
	ἐλκομένας ἀτίμως. Τούτων ἀείδεται πάρος	
	Ναζιραίων τε Θεῶ περι ἀνατεθειμενάων τε	
	πόντιον σμῆνος νηυσὶ πεντήκοντα πρίν,	85
	ὡς ἐνέπουσιν οἱ ταυτὶ γράψαντες, πρὸς τρισὶν	
	ἐξωρμημένοι γαίης Αἰγύπτου Σαρακηνῶν,	
	τήνδ' ἐπολιόρκουν ἄλδος ἀτρυγέτοιο κατ' ἤμαρ,	

	<p>ἦν γε παραστησάμενοί θ' ὡς οὐκ ὄφελον, ὦμοι, των ἄλλων πρωτίστους διαφερόντως εἰς ἓν συλλεξάμενοι αἰμοβόροι σκύλακές τε παρ νηῶ τριακοσίους θειοτάτου μεγάλ' ἐν μάρτυσι ἦρωός τε Γεωργίου κοσμήτορος ἀνδρῶν ἡγεμόνων σκηπτούχων ἠδὲ βασιλείων τε νηλεῆς ἀκρίτως πάντας κατέπεφνον ἄρδην, ὡς ἐπέτελλ' ἔξαρχος ναῶν, φασί γε, τάων. Πάντα λεῶν ἐξηνδραποδίσαντο πτολιέθρου γηραιῶν ἡμὲν νηπυτίως χωρὶς γυναιῶν· αὐτὰρ ἡλικίην ὄσ' ἔμελλ' ἐγγυαλίξαι λύτρ' ἀπειρέσια δῆσαντες, κᾶτ' ἐνθέντες ναυσὶ γλαφυρῆσι, ἀτὰρ λαΐφος διάραντες, φίλην ἐς πατρίδα γαίην καθυπενόστουν, τήν τε πόλιν μέγ' ἄρ' ἄπασαν Ἑφαίστῳ παρέσχον, γηραιούς δ' αὖ, νηπίων πληθὺν νεόλεκτον, ἔθνεά τοι κλαυθυρίζοντα οὐκ ἐλέαιρον. Παιανίζοντες πατρίδα γαίην οὐτοί γ' ἐκίχαιον. Ἄστυ γ' ἐνιαυτοὺς διήρκησε δύο ἐφεξῆς πρὸς τρισὶν εἰκάσιν, ἠδ' αὖθις μιᾷ δεκάδι τε ἄοικον, ἄπειρον ἐκ μερόπων θέαμα ἀλεγεινόν. Αἰνὴν ἄλωσιν πολὺδακρυν Ἄρηά τοι πάντη βουλομένοις ὄρααν ἦν. Καὶ τάδε μὲν πάροιθεν· νῦν δ' αὖ πολλῶ διαφέροντα ὄσῳ καὶ χεῖρω τῶν προτέρων γεγενημένα ἐξερέω μάλιστα οὐνεκα θυμοῦ ἀπώλειαν ἐσχάτην τε, τῆμος ἐπεὶ καὶ πολλοὶ μάρτυρες ἀνεφάνησαν, οὐρανίων τε γερῶν ἀξιωθέντες πάνυ. Νῦν αὐτὰρ οὐκ ἦν τοῖον καυχήσασθ' οὐδέν. τίς γε πόρει κεφαλῇ μου ὕδωρ, ὀφθαλμοῖσι πηγαίην δακρῦων ἀένναον Σιών ὡς κε μυρήσοιμ' ἂν ἀξίως πάθεος ἦδη. Ἄειθαλῆς ἦν ὅτε πολλὸν χαρίτων τε βρίθουσα λευγαλέον ἡμαρ πάντ' ἀλέγεινεν ἐκτροπιαζομένη αἰεὶ κήδεα λυγρὰ τύχη. Καὶ μὲν ἔην αὐτῆς χάρι' ἅπαν τὸ πλήρωμα ὡς ῥά ἐνισκῆψάν τ' οὐκ οἶδ' ὅθεν θρηκικοῦ τοι βορραίου πληρὸς νέφος οἶστῶν δὴ πυρίνων ἠδὲ χαλάζης· αὐτὰρ ἀειρόμεν' Ἀδριανοῖο βασιλῆος ἄπειρον κάλυπτον κάτα γαῖαν</p>	<p>90</p> <p>95</p> <p>100</p> <p>105</p> <p>110</p> <p>115</p> <p>120</p> <p>125</p>
--	--	---

φ. 182α

- φ. 182β Μακεδονίης· ἄλλη μέντοι πορεῖ' ἐμφαῖνον
 ποιεῖσθ'· εἶσι δ' ἄρ' ἀτεχνῶς Φιλίππειο γ' ἄσται. 130
 Τῆδε γάρ ἔσχε νόον περιβαλεῖν Θετταλῶν τε
 πρωτίστην πόλεων ἐξ Ἴαγαρ ἔνθα κύκλω
 λαβῶν καί περινοστήσας γόνος ὠκύμωρος
 ἐξώλης προόλης τε ἄλως γ' εἰς ἄλα στρατῶ,
 πάνδεινα βλεμαίνων, καί μιν οὐκ ἀφέξειν, 135
 πρὶν ἂν παραστήσοιτο τήνδε πάροιθεν. Ὡς γάρ
 ᾤετο μύθοισι κεύθειν ἀπατηλοῖσι
 βούλευμα δόλ'· ἐπεὶ δ' οὐκ ἦνυε, μῆνιν σφοδρῶς
 οἰκουροῦσαν ἔχων, ὥρμαινε βίη πρὸς μάχην.
 Καί μὲν οἴστοις πυκνιοῖς ἔβαλον λοιγὸν εἶσω 140
 ἧ προιάψειν δεινὸν ἅπαν ἦκιστ' ὀροδοῦση
 κεῖθεν ἰὸν τ' ἔγχιπτὸν τ' ἄσται κλίμακας ἔξω
 τηλόθεν ἔγγιστα φέρον, ἠριδὸν τ' ἐπὶ τείχει,
 ἄλλοι δ' ἄποθε βάλλον τοῖσι βέλεσι πλείστοις
 παραπλήσι' οὐρανίοις ἄστρασι. Κεφαλῆς 145
 ὑπερ ἠῆρ ἅπας ἐπληροῦτο, βιδῶν δὲ κλαγγή
 πλεῖστον ἀειρομένη βρέμεται τόσον ὡς μηδαμῶς
 οὐδὲν κλύειν ἄτερον ἀγαυὴν ἑτέροιο.
 Αὐτὰρ ἔνδοθεν ἐσταῶτες τοῖσι προμαχῶσιν
 ἐμπροσθεν δ' ἐμάχοντ' ἀγνορή μεγαθύμως, 150
 ἀκροβολισμοῖς χρώμενοι καὶ καταπέλταις τισί,
 δόρρασιν ἔγχεσὶ τε κλονέοντες δηρὸν αἰεὶ
 ὡς πρωτίστην ἡμέραν ἀλλήλοισι φέροντες
 Ἴαρην χεῦντο δ' ἀπειρέσι' αἵματα πολύδακρυν
 ἀμφοτέροισιν ὁμοίως. Ἐξῆς τῆ τριτάτῃ 155
 εἰσωθοῦντο οἱ μὲν δι' ὀρυγῶν τείχεος ὑπο
 ἠγμένοι κύκλω, αὐτὰρ ἄλλοθὶ που βεβαῶτες.
 Ὡς σμῆνος μελισάων, ἠνίχ' ὁ γόνος τῶν σίμβλων
 ἐκφορέοιτό γ' ἐφεξῆς ἔνδοθεν εἶναι ἀνάγκη
 ἐσθίειν ἀλλήλας ἠδὲ μάχεσθαι πλήθει, 160
 ὡσαύτως οἶδ' ἐμπίπτοντες ξὺν ἀλλήλοισι.
- φ. 183α Μάλ' ἐραῖζετο ἀνδρῶν ἠρώων φίλον ἦτορ.
 Ἦν δ' ὀράαν πάντῃ γ' αἰμάτων ἀπείρων χεῦμα,
 οἰμογὰς οὐλομένων ἀντίβιον, αὐτόθι δ' ἠχῆ
 Οὐλύμπειο καρήνας ἀειρομέν' αἰθαίρ' ὄρτο 165
 νηπυτίων ἀεικέα λοιγὸν σφῶν γοερῶς τε
 κλαυθυριζομέν' ἄορι κασιγνήτους αὐτῶν
 γεναμένους πνεύοντας ὀλοίσθια ἠδὲ καίρια

	<p>πείσεσθαι μελλόντων ἄλλη τε γλυκὺ φάος μητρόων ἀπαίρον κλοιὸν ἐνὶ δειρῇ φέρον. Ἄτὰρ καὶ ὄν ἐφίλει μάλιστά γε τοκεὺς πάροιθεν υἷέα τῷ χέρ' ὄπισθε πέδησεν ἀλύτοις δεινῶς τυπτόμεν' ἐξάγοντος πείρειτ' ἀνίη θυμόν, πάντοθεν ὄξυ οὐτάμενος βέλει αἰδήλω. Πυρὶ ὁμοίον ἤγετο Κουρήτων, ἐσμός τε βαρβάρων ὑπὸ χειρῶν πρηθῆν' Ἀysonίοις γε μέλλων Ναζιραίων πληθὺς θ' ἱερῶν κάρτος παρθενικῶν γυναιῶν πολυάριθμον σύνταγμα ἔθυσ' ἀριθμῷ πλείω γ' ἐξακισχιλίων συνελέγοντ' ἡμὲν νεκύων ἀνδρῶν ἥρώων. Τῆδε τάφους ἀναμοχλεύοντες θειοστυγεῖς ὄρμαινον ἄρδην αὐτοῖς νηοῖς στρέδαι κάτα. Τίς δέ κε ταῦτα θυμῷ ἀδακρυτὶ παρείη, εἰς μὴ τοι κάλλος γ' εἶη ὄδε αὐτόχρομα; Τίς δύναιτ' ἂν ἀναγράψαιτο λόγος πάνθ' ἐξῆς ἱστορίη μὲν δοῦναι κρατίστοις ἀνέρεσσι, τίς δ' αὖθις τόσσον κλέος ἔσχε λόγου Μουσάων πάντ' ἴεναι ῥηιδίως τότε γιγνομενάων; Καὶ πρότερον Σεναχηρεῖμ ἀγείρας στρατὸν οὐ τι τάχ' ἀριθμῷ βληθῆν' ἐκ Περσίδος γαίης καθ' Ἱερουσαλήμ πορθήσων ἴκται μεμαῶς, πλείστα γε ἠνορέη ὄφρα κάρτος γε κατασχῶν ἀνάξευξ' ὡς ᾤετο κοσμήσων οἰκείαν λαφύροις ἐντεῦθεν ἀγήνωρ. Ἔνθ' εἰσβάλλει πάντοθεν ἦτοι ὄ γ' ὡς ἐνόμιζε παραστήσασθαι τήνδε ἀναιμοτὶ νήπιος. Αὐτὰρ ἔγνω παθῶν ὡς γὰρ ἐπεὶ φάος ἠελίοιο ἔδυν' ὑπὸ γαῖαν καὶ νύξ πάντη διεσκίδνατ' ἐπ' αἶαν, στρατὸν νήδυμος ὕπνος ἔσχεν ἅπαντα· κατ' Οὐλύμποιο καρήνων ἄνωθεν διαπτὰς κατέπεφεν ἄγγελος αὐτόθι, μικροῦ γ' ἐξερέω, ἅπαντας. Καὶ γε Σεναχηρεῖμ βασιλεὺς Περσῶν ἐπανῆκε, πολλοστὸν πάνυ ἠδ' εὐαρίθμητον μεθ' ἑαυτοῦ στρατόπεδον φορέων ἠσχυμένος, αὖθι δ' ἀνήει. Ἐξῆς οὐδὲν τοιοῦτόν γ' ἠμέλησεν ἔτι οἶ, ἀλλ' οὐδ' ἐνταυθοῖ θεομηνίαν τιν' ὀρῶμαι οὐνεκά τοι συὸς ἡμὲν χλόουνο κατέστραπται τάδε· ἵνα δ' ἐρέω μάλισθ' ὑποφητῶν θείας</p>	170
		175
		180
φ. 183β		185
		190
		195
		200
		205
φ. 184α		

	αὐδὰς καὶ ταυτησὶ χρήσομαι ὧδ' ἐγκαίρως.	
	Ἑλλώρια μὲν οἰωνοῖσί τε πᾶσιν ἔθεντο	210
	κύνεσι, βορρὰ δὲ χροά τ' αὖθις κυδαλίμων	
	θνησιμαῖά τε τῶν δούλων σου βρώματα φηρσὶν	
	ὑπαιθρα, καὶ παρῆν γ' ἐνταφιάσων οὐ τις.	
	Θυγάτηρ μὲν Σιών καταλέλειφθ' ὡς σκηνή	
	φυταλέη δὴ βοτρύων οὐκ ὄντων οὐδέν·	215
	ἐξέχεαν δ' αὖ αἶμ' ὥσει ὕδωρ γῆς κύκλω,	
	ἱρὰ δὲ τεμένη ἐβεβήλωσαν τάδ' ἐναγεῖς,	
	κατορχήσαντ' ἀνιέρως οἱ βέβηλοι· ἄλλα	
	μὴν κατωρύξαντο θεμέθλων, οἰόμεν' εὐρεῖν	
	γαίην ὑπὸ χρυσόν τ' ἠδ' ἄργυρον σφίσιν αὐτοῖς.	220
	ᾠ πόποι, τίς δ' ἄρ' ἀξίως τραγωδεῖ πτώσιν	
	ἄστεος, ἧς οὐδεὶς ἀνήκοος ὑφ' ἡλίῳ;	
	ᾠ πρότερον μὲν ἔδος κόσμιον ἐρατεινόν τε	
	οὐδὲν τοῖον ὅσα γε μάλιστ' εὐφραίνειν οἶδε·	
	ὦ πάρος μαρτύρων ἀγλαῖσμα θεῖον	225
	ἦ τε μὲν ἅπασα διάφορος σοφίη παραιρεῖται.	
	Στηλογραφίαι θεῖων ἐκτυπωμάτων τε	
	τὰ μὲν ἐρριπτοῦντ' εἰς ἔδαφός γε ἀτίμως, πᾶσι	
	δυσμενέεσσι προὔκειντ' εἰς ἄγος αἰεὶ κοινόν.	
	ᾠς καὶ ταῦτα μὲν ἐπλετο εἵνεκα ἀμπλακιῶν.	230
	ᾠ μελέων εὐρύθμων φωνῶν ἀοιδῶν τε,	
	θειότατον πάρος σκηπτούχων ὠράϊσμα,	
	νῦν δ' ἄληστον πένθος ὀρᾶσαι θεωρεῖν πᾶσι	
φ. 184β	βουλομένοις μετέπειτ'· οὐδεὶς γὰρ ἀνορθῶσαι	
	δύναιτ' ἂν οὐνεκα παρερύης ἄλλη τῆ αἴσα	235
	δυσμενεί μάλιστα φύλῳ ὑποέπλεο δεινῶς	
	σκηπτούχων αὐτοκράτορ' ὡς πορρωτάτω γε.	
	Αὐτὰρ θεῖς κίνδυνον νῦν θυμοῦ πέρι· κύκλω	
	γὰρ σέο, κύκλω Πέρσ' ὀλετήρες, ἀτίθασον φύλον.	
	Σμύρνης πάλαι πεσοῦσης κρηπίδων ἐξ αὐτῶν,	240
	εὐρατο τάχος πτώματος ἀνάκλησιν ἄποικος.	
	Ἄθῆνησὶ τε Αὔσονίων τηνικάδε αὖθις	
	ἀνῆκ' ἐς μάλιστ' ἀρχαῖον κόσμον τόσσον	
	οὐ πόρ' ἐοῖς οἰκήτορσι γόνον ὡς ὄφελλες	
	καταδῦν' ἅπαξ ὡς πρότερον θρυλλοῦμεν' ἄστυ γε	245
	πενταπόλιος ἐν ἀμφιτρίτῃ τά γε ἐφεξῆς	
	δεξόμεν' ἄλγ' ἡμελλες ἀλαιεῖνεν δύσμορ' ἔμοιγε.	
	Νῦν δ' ὀράται δισσωῶς ἀλοῦσ', εἰ καὶ τρίτην	

- μοῖραν θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι ἐπιέναι μάλα
 πρωτίστην Λατίνων τε θεοῖο παρατραπέντων 250
 ἀφραδί' ἡμὲν ἀηγορήη δογμάτων χάριν
 γιγνομέν' ἐξ Ἄγαρ ἀνάστασις ἀνδραποδισμὸς
 τῶν τεκέων μικρῶν τριτάτην γε τελευτῶν
 τὰ οἰκείαν δι' ὑπονόστησιν μὲν ἐκοῦσαν
 σφῖσί τε γιγνομένην μεγάρων καὶ ἄλλων αὐτοῖς 255
 ἀκινήτων τε κτεάνων. Φιλέουσι μάλιστα
 δὴ μέροπες σφετέραν πάτρην ξέν' ἔδαφός θ' ὑπὲρ
 εἴ τοι καὶ πρὸς ἀέρ' οὐχ' ἤκιστ' εὐαγῶς σχοίη
 ἦδ' εὐθηνί' ἐδωδῖμων πλέον οἰκείας
 φ. 185α ναιετάειν. Ἑπτὰ μὲν Λατίνων ἔτεα ἔσχον 260
 οἶδ' ἐς ἐπικουρίην ἔθνος, ἴν' ὡς ἐκάς ἄλμα
 τὴν ἔφοδον συστέλλωσιν Ἰσμαῖλητῶν
 καὶ πόρρω που τῆς γε πόλιος ἐκείνων ἴλας
 ἀποθέειν κυδάλιμον κῆρ μεγαθύμονι γνώμη
 ἀντίβιον πάρος εἶργειν ὄσση δύναμις ἦν. 265
 Πολλάκις κατηγωνίσαντ' ἐκχυθέντ' ἄφνω
 καὶ τρόπαιον στήσαντες παλαμναίων ἄπο,
 ἀλλ' ὕστατον ἄμιν τόσα λύγρ' ἀπάντησε ταύτη
 συμβῆν' οἶδμασι λευγαλαίοις πόντοιο
 στρατοῦ μάλα πολυφλοίσβοιο ἄπειρ' Ἀσίης 270
 ἦδ' Εὐρώπης, ὥστε περιδρομον αἰεὶ κλυσαί.
 Καλύπτουσι μὴν πάρος ἀνδρῶν ἠρώων τε
 μάχας καὶ τρόπαια· πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον δὴ
 ἐκβάν ἕκαστον τῶν πραγμάτων ὡς τὰ πολλὰ
 κρίνεται· ἀλλὰ σύ γε χρόνιος τεδὸν ἄλγος πέψη,
 275
 οὐλομένην αἶσαν μελετῶσ' αἰεὶ, καὶ κόσμον
 ὄν προΐαψ' ἐς πύλας Ἀἶδαο θάτερον ἤδη
 ἠνδραποδισμένον ἀνοικτὶ καθοράας ἄγχη
 καὶ ὅσοι μέλλουσιν ἐνέπειν κατόπ' ἐξερέουσι.
 Ἥρθης μὲν πρότερον κρείττων πολίων, ἐνίων πλήν,
 280
 νῦν δ' ὥσει ὕδωρ ῥέον ἐξέλιπεν χειμῶνος
 ὠρη τῆσι χαράδραις, ἠνίχ' ὑετὸς γ' ἄνωθεν
 οὐ κατενεχθὲν πρότριτα ἦδ' ἔτι παραμενέειεν.
 Καὶ γὰρ εἴοικε παραδείσῳ ἀειθαλεῖ μάλα
 φ. 185β τερπνὴν ἠδίστην ἐπιβάλλουσιν ὀφθαλμοῖς, 285
 χάριν ὄσσην βραβεύβοντι θέσεώς τε θεωρήης
 καὶ προσέτι γ' ἀπολαύσεως· ἐπιῶν ῥαγδαίη τε
 κατ' Οὐλύμποιο καρῆνων νεφεληγερέτας

καὶ μευ ἄλγεα θυμοῦ ἀγαννόφρονος οὐ τι
 ῥηιδίως φορέω σέθεν ὕπερ. Ἐκατηέργω
 μέντοι χραισμεῖν, ἀπολέποιπεν. Νῦν, ὡς οἶσθα,
 λείπεται διὰ λόγ' ἐξερέειν τὴν τραγωδίαν,
 ἢδ' ὡς οἶομαι ταύτη συνείρειν τε ἔπαινον
 οὐ τι μὲν εὐχαρι κατ' ἄλλον δὴ, ὥσπερ ἐγῶμαι.

330

Γ'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΟΝΩΔΙΑ

- στ. 1-3 Ἐκκατηέρῳ, 70, 2-6. Πρβ. καὶ τὸ ῥῆμα π ρ ὀ -
 κ ε ι μ α ι τοῦ Ἐκκατηέρῳ (στ. 5-6), ποῦ τὸ μετα-
 χειρίζεται τρεῖς φορές καὶ ἡ Μονωδία, (στ. 36,
 80, 229). Τὸ νόημα τῶν στίχων 2-3 τῆς Μονωδίας
 τὸ ξανασυναντοῦμε στοὺς στίχους 121-122, 131-
 132, 223, 280, 284-287.
- στ. 4-5 Ἐκκατηέρῳ, 70, 1-2 «Τίς ἂν εἰδῶς πάθεσι θρήνους ἐξι-
 σοῦν τὴν Θεσσαλονικέων ἀξίως πόλιν ὠδύρετο;»
 Πρβ. καὶ ἀνάλογες ἐκφράσεις τοῦ Ἐκκατηέρῳ
 μὲ τὸ ἐπίρρημα ἀ ξ ί ω ς καὶ στοὺς στίχους 34,
 120 καὶ 221 τῆς Μονωδίας.
- στ. 20-21 Ἐκκατηέρῳ, 74, 11-13 «. . . κρεῖττον ἂν ἦν ἐνὶ τῆς γῆς
 ἀνατιναγμῶ ταυτὶ καταπεπτωκένοι καὶ μηδὲ λεί-
 ψανα γοῦν ἐναπολελεῖσθαι τῷ τόπῳ».
- στ. 36 Ἐκκατηέρῳ, 72, 19 «. . . νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας
 ἀπευκταῖα». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στί-
 χους 1-3.
- στ. 38 Ἐκκατηέρῳ, 70, 8-9 «. . . πηγᾶς τε δακρύων ἐξ ὀμμά-
 των προχεῖσθαι . . .»
- στ. 39-40 Ἐκκατηέρῳ, 74, 23-24 «. . . φωνῶν νῦν αἴρεται ἀσή-
 μων κραυγὴ . . .» Πρβ. καὶ 74, 8 «. . . θεοστυγῆ
 διαπράττεται . . .»
- στ. 65 Ἐκκατηέρῳ, 10, 18 «. . . εἰσπραχθῆναι δίκας . . .»
- στ. 66 Ἐκκατηέρῳ, 76, 14 «. . . ἀσύγνωστα πταίσαντας . . .»
 Πρβ. καὶ 22, 8-10 «. . . τῆς ἡμῶν ἀμαρτίας ἐκά-
 στου τὸν ἀόργητον εἰς ὄργην καθ' ἡμῶν κινη-
 σάσης, παιδείαν ἡμῖν ἐπενεγκεῖν πταίουσιν ἀδιόρ-
 θωτα..»
- στ. 67-83 Ἐκκατηέρῳ, 40, 18-44, 13 «Εἶλκον οὖν ἀναμείξ . . .
 συνδιάγοντας ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦ». Πρβ. καὶ τοὺς

- στ. 75-78 ἄναγν., 52, 31-33 «Εἶδες ἂν οὖν τοὺς δυστυχεῖς τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ τῆς ἐφῶας, τοὺς δὲ ἐπὶ τὰ τῆς ἐσπέρας μέρη διασπαρέντας».
- στ. 79 Αὐσόνιοι εἶναι ἀρχαία ποιητικὴ ὀνομασία τῶν Ἰταλῶν. Αὐσονία ἔλεγαν τὴν Ἰταλία. Ἀπὸ δῶ φαίνεται καθαρὰ πὼς ὁ στιχοπλόκος συνθέτει τὴ Μονωδία στὴν Ἰταλία σὲ μιὰν ἐποχὴ, ποὺ ὄχι μονάχα εἶχε ὑποχωρήσει τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθερωτικὸ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, μὰ ἀντίθετα, μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας, εἶχε ἀρχίσει νὰ ροδίζη μιὰν ἐλπίδα πὼς ἡ Δύση θὰ βοηθοῦσε τοὺς Ἑλληνας ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸ ζυγὸ. Ἰδὲς καὶ τοὺς στίχους 176, 242.
- στ. 83-111 Πρόκειται γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 904, πού, ὅπως ξέρουμε, τὴ διηγήθηκε ὁ Καμενιάτης (Πρβ. Theophanes Continuatus, ἔκδ. Βόννης, σελ. 487-600. Migne, PG, 109, 519-653.
- στ. 121-122 ἄναγν., 2, 4 «... τῇ περιφανεῖ τὸ πρότερον πόλει Θεσσαλονίκη...». Πρβ. καὶ 70, 21.
- στ. 130 Ὁ συνθέτης ὀνομάζει τὴν πολιτεία «Φιλίππου ἄστυ» ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς κλασικὲς σπουδὲς τῆς ἐποχῆς.
- στ. 136-138 ἄναγν., 16, 19-20 «... ἔδοξε τῷ Μουράτῃ φιλίας τισὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἡμᾶς τῇ πόλει ρήμασιν ὑπελθεῖν πρότερον...»
- στ. 138 ἄναγν., 18, 13-14 «Ὁ δὲ Μουράτης ἀνηνύτοις ἰδὼν ἐπιχειρεῖν ἐν τούτῳ τῷ μέρει...». Πρβ. καὶ σ. 24, 9 «ὡς ἦνυε πλέον οὐδέν...»
- στ. 140-220 ἄναγν., 28, 28-48, 12
- στ. 150 ἄναγν., 30, 4 «... ὅλοι τοῦ πολεμεῖν γεγενήμεθα...»
- στ. 156 ἄναγν., 38, 4 «... διὰ τῶν ὀρυγμάτων, ὧν εἰργάσαντο...». Πρβ. καὶ 40, 1 «... καὶ τῶν ὀρυγμάτων...» Χαλκοκονδύλης, (ἔκδ. Darkò, II, 14, 5-6), «... ὑπορύσσοντες ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ὀρύγματα...»
- στ. 158 ἄναγν., 18, 19 «... ἄτε μελισσῶν σμήνη...» 40, 6 «... δίκην μελισσῶν...» Δούκας, ἔκδ. Grecu, 251, 2. «ὡς σμήνος μελισσῶν...»
- στ. 139 ἄναγν., 24, 12-13 «... τρέπεται τότε' ἐξ ἀνάγκης

- ἐπὶ τὸ πολεμεῖν . . .»
- στ. 140-145 Ἐναγν., 24, 30-32 «. . . καὶ τῆς τοξικῆς πολλακίς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς νυκτὸς οὐκ ἡμέλουν . . .», 34, 10 «. . . τῆ τῶν βελῶν συνεχεῖα . . .», 24, 28 «. . . κλίμακάς τε εἰσκομῆσαι . . .», 32, 10 «. . . ταῖς κλίμαξιν ἀνιέναι . . .» κλπ.
- στ. 163-164 Ἐναγν., 42, 3-4 «Καὶ συνεχύθη μὲν ἡ πόλις καὶ βοή παρὰ πάντων σύμμεικτος ἦρτο καὶ θορύβου πάντων καὶ γόων μεστά».
- στ. 166-174 Ἐναγν., 42, 15-18 «Νήπια . . . ὑποτίθια ἐλεεινώς κλαυθμηρίζοντα . . .». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στίχους 67-83.
- στ. 179-180 Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑξ χιλιάδων (6.000) σκοτωμένων εἶναι φανταστικός. Εὐκολώτερα θὰ μπορούσε νὰ μιλήσῃ γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους, μιὰ καὶ τοὺς μοιράστηκαν οἱ Τοῦρκοι, καθὼς λέει ὁ Ἐναγνώστης (52, 19-21), ὅταν μαζεύτηκαν στὸ Βαρδάρι. Ἐξάλλου κι ὁ ἴδιος ὁ Ἐναγνώστης μιλάει βέβαια γιὰ ἑπτὰ χιλιάδες (7.000) αἰχμαλώτους, δὲν τολμάει ὅμως νὰ ὀρίσῃ καὶ τοὺς σκοτωμένους, ὅπως τὸ κάνει ὁ συνθέτης ἐδῶ γιὰ λόγους μετρικούς, ἀλλὰ ὄχι καὶ μὲ ἱστορικὴ εὐθύνη.
- στ. 181-182 Ἐναγν., 48, 18-19, 22-23 «. . . ἠνέφκτό τε καὶ καταβέβλητο μνήματα . . .». Πρβ. καὶ 46, 29-48, 6.
- στ. 185-186 Ἐναγν., 2, 14-15 «. . . τοὺς εἰς ἄκρον δυνάμεως λόγων ἐληλακότας . . .»
- στ. 210-211 Ὁ στίχος εἶναι ὁμηρικός «. . . ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν οἰωνοῖσὶ τε πᾶσι . . .» (Ἰλ. Α, 4-5), ἀλλ' ὁ Ἐναγνώστης τὸν διασκευάζει κάπως σὲ «. . . ἐλώρια δὲ κειμένους» κλπ. 40, 23-24
- στ. 216-220 Ἐναγν., 46, 29-48, 6. Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 181-182
- στ. 221-222 Ἐναγν., 70, 2 «. . . ἀξίως πόλιν ᾠδύρετο . . .». Πρβ. καὶ τὴ σημείωση στοὺς στ. 4-5.
- στ. 223-224 Ἐναγν., 70, 4 «. . . αὐτὴν λαμπρὰν καὶ ποθεινὴν δεικνῦσα . . .», 72, 18-19 «Θέατρον γὰρ πρότερον αὐδαιμον ἦς . . .» Γιὰ τὶς ὁμορφιές καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης ἰδὲς γενικὰ ὀλάκερη τὴ Μονωδία, (Ἐναγν., 70-76).
- στ. 227-229 Ἐναγν., 74, 34-76, 1 «. . . οἴχονται θεῶν ἐκτυπω-

- στ. 231-232 μάτων λαμπρότητες . . .». Πρβ. καὶ 48, 6-12.
Ἐναγν., 74, 21-23 «ἽΟπη . . . θείων λογίων ἤδετο μέλη καὶ συνάδοντες ἦσαν ἄνωθεν νόες . . .»
- στ. 233-234 Ἐναγν., 64, 26-27 «. . . ἀφορμὴ τοῖς ὄρῳσιν ἴστανται πένθους . . .», 72, 19-21 «. . . νυνὶ δὲ θέα πᾶσι γέγονας ἀπευκταία . . . ὄρᾶν σὲ μὴ φέροντας . . .»
- στ. 256-260 Ἐναγν., 70, 14-19 «ἽΩ, πῶς μαγνήτιδος τρόπον εἰς ἑαυτὴν ἄπαντας εἴλκεν, ἀποστῆναί τε τούτους οὐδ' ὅπωςιοῦν συνεχῶρει. Τοσοῦτω καὶ γὰρ κατεῖχεν, οἷς αὐτοὺς πανταχόθεν ἀφικνουμένους ἐδεξιοῦτο, δεσμοῖς τ' ἀλύτοις φιλίας συνέδει, ὡς ἀντὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτὴν πάντας αἰρεῖσθαι καὶ μηδ' ἐπανόδου μεμνήσθαι μηκέτι».
- στ. 260 Ἡ Βενετοκρατία κράτησε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπως ξέρουμε, ἑπτὰ χρόνια, ἀπ' τὶς 14 τοῦ Σταυροῦ 1423 ὡς τὶς 29 τοῦ Μάρτη τοῦ 1430, ποὺ τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι. (Βλ. Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ .43-44)
- στ. 273-275 Δημοσθένης, 12, 6.
- στ. 280 καὶ 284-287 Ἐναγν., 70, 9-11 «Πολλὰς μὲν γὰρ κάλλει καὶ θέσει, πολλὰς δὲ μεγέθει καὶ τῆ τῶν καλῶν ἀφθονία μὴδ' ὅσον εἰπεῖν ὑπερέβαλε πόλεις». Πρβ. καὶ 72, 2-4
- στ. 301-305 Ἐναγν., 48, 28-29 «. . . τῆς ἀφθονίας τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἰάσεως . . .», 48, 32-50 I «. . . τῶν μύρων ἔσπευδον αὐτὴν ἐκκενᾶσαι καὶ τὸ ἱερὸν καὶ θεῖον λείψανον τοῦ μάρτυρος . . .»

RÉSUMÉ

J e a n T s a r a s, Deux monodies sur la prise de Salonique en 1430.

Ces deux monodies en vers sur la dernière prise de Salonique en 1430 sont des textes littéraires et se lient intimement l'une à l'autre. La deuxième suit la première quant elle s'agit de son cadre général; mais elle utilise aussi le Chronique de Ioannis Anagnostis pour tous les éléments historiques. Étant donné que la première n'a aucun rapport à la dernière prise de Salonique et la deuxième n'offre aucun élément nouvel historique, on ne peut pas les comprendre parmi les sources historiques sur la dernière prise de Salonique en 1430.